

Dödsorsaksutredning

Information om dödsorsaksutredning åt första patrullen

Oscar Arnkil

12/2023

REFERAT

Författare: Oscar Arnkil

Lärdomsprovets form: kvalitativt

Offentlighetsgrad: Offentlig

Handledare: Sabina Jordan & Carl-Gustav Snellman

Examen: Polis (YH)

Syftet med detta lärdomsprov är att framställa svenskspråkigt material om dödsorsaksutredning och främst om första patrullens åtgärder i dödsfall. Materialet är utarbetat för polisstuderande på Polisyreshögskolan, men materialet kan även användas som utbildningsmaterial på polisinrättningar.

Lärdomsprovet är kvalitativt. Jag har översatt material från Kimmo Kiiskis (2009) lärobok *Poliisin rooli kuolemansyynytutkinnassa*. Alla poliser kan behöva utreda dödsfall och då ska polisen ha tillräcklig kunskap för att kunna utföra uppdraget. I lärdomsprovet behandlas även språkliga aspekter. Det framkommer orsaker varför det är viktigt att få utbildning på eget modersmål. Lärdomsprovet innehåller en presentation av metoder som använts i översättningen. En del av föreläsningarna om dödsorsaksutredning på Polisyreshögskolan har hållits på finska, fastän utbildningen har varit riktad åt svenskspråkiga polisstuderande.

Lärdomsprovet är indelat i flera kapitel. Orsaken till det ligger i att läsaren snabbt kunde hitta en specifik rubrik som läsaren är intresserad av. Lärdomsprovet kunde alltså användas som ett uppslagsverk.

Sidantal: 47

Månad och år då granskningen skett: 12/2023

Nyckelord: Dödsorsaksutredning, yttre likbesiktning, svenska, översättning, dödsfall

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Oscar Arnkil

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Sabina Jordan & Carl-Gustav Snellman

Tutkinto: Poliisi (YH)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on koota ruotsinkielistä materiaalia kuolemansyyntutkinnasta ja ensipartion toimista kuolemantapauksissa. Materiaali on kohdistettu poliisiopiskelijoille Poliisiammattikorkeakoululla, mutta opinnäytetyö voisi myös hyödyntää poliisilaitoksilla.

Opinnäytetyö on laadullinen, jossa olen käänttänyt materiaalia Kimmo Kiiskin (2009) oppikirjasta *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa*. Jokainen poliisi voi kohdata kuolemantapauksia työssään ja silloin poliisin on osattava toimia tehtävällä. Opinnäytetyö sisältää myös kielellisiä näkökulmia, joista selviää, miksi on tärkeitä saada koulutusta äidinkielellään. Opinnäytetyö sisältää selityksen menetelmistä, joita olen käyttänyt käännöstyössä. Poliisiammattikorkeakoululla osa luennoista kuolemansyyntutkinnasta on pidetty suomen kielellä, vaikka luento on ollut suunnattu ruotsinkielisille opiskelijoille. Se, että saa materiaalia kuolemansyyntutkinnasta omalla äidinkielellään, on askel parempaan suuntaan.

Opinnäytetyö on jaettu useampaan lukuun, jotta lukija helposti löytäisi tietyn aiheen, josta on kiinnostunut. Opinnäytetyö toimii tietokirjana.

Sivumäärä: 47

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 12/2023

Avainsanat: Kuolemansyyntutkinta, ulkoinen tarkastus, ruotsi, käänös, kuolemantapaus

INNEHÅLL

1	Inledning.....	1
1.2	Syfte	2
1.3	Målsättningen med undersökningen på individuell-, organisations- och samhällelig nivå	2
1.4	Lagstiftning om språkliga rättigheter.....	3
1.5	Tidigare lärdomsprov	4
2	Material och metod	6
2.1	Metodologiska utgångspunkter	6
2.2	Material	6
2.3	Översättningsteori	7
2.3.1	Hermeneutik.....	7
2.3.2	Ekvivalens.....	7
2.4	Översättningsprocessen i praktiken	8
2.5	Validitet och reliabilitet	11
2.6	Forskningsetik.....	12
3	Om döden och dödsorsaksutredning	13
3.1	Polisens och läkarens samarbete under dödsorsaksutredning.....	14
3.2	Allmänt om dödsorsaksutredning	15
3.2.1	Centrala lagar inom dödsorsaksutredning.....	15
3.3	Allmänt om döden	19
3.4	Konstaterande av döden	19
3.5	Primära dödstecken	20
3.6	Sekundära dödstecken	20
3.7	Mottagande av anmälan om en avliden person	24
3.7.1	Förberedelse	24
3.8	Om personen är avliden eller levande	25
3.9	Skäl att misstänka brott.....	25

3.10 Det finns inte skäl att misstänka brott.....	26
3.10.1 Dokumentering genom att fotografera	26
3.10.2 Utredning av låset.....	27
3.10.3 Utredning av omständigheter.....	27
3.10.4 Utredning av identitet.....	27
3.10.5 Yttre likbesiktningen.....	28
3.10.6 Uppskattning när döden inträffat.....	29
3.10.7 Förflyttning av avlidne till bårhus eller obduktion.....	30
3.10.8 Den avlidnes egendom	30
3.10.9 Förande av dödsbud.....	31
3.10.10 Skrivande av anmälan	31
3.11 Olika dödsfall	32
3.11.1 Trubbigt våld	32
3.11.2 Död på grund av kvävning.....	34
3.11.3 Dödsfall förorsakade av eggvapen	38
3.11.4 Dödsfall förorsakade av skjutvapen.....	39
3.11.5 Död orsakad av en brand	40
3.11.6 Förgiftningsdöd	42
3.12 Sammanfattning.....	44
4 Diskussion.....	44

1 Inledning

Det finns bristfälligt med svenskspråkigt material gällande dödsorsaksutredning vid Polisyrkeshögskolan. Dessutom hålls en del av föreläsningarna i ämnet på finska. Eftersom det finns en svenskspråkig utbildning vore det viktigt att det också skulle finnas studiematerial på svenska. Jag har valt att skriva om dödsorsaksutredning på svenska, för att bidra till att studerande på Polisyrkeshögskolan får svenskt material om dödsorsaksutredning i framtiden. Fastän en del av föreläsningarna fortsättningsvis skulle hållas på finska, så är ändå svenskt material positiv utveckling. Kunskapsbasen i lärdomsprovet är uppbyggd baserat på Kimmo Kiiskis (2009) lärobok *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa*¹.

I mitt lärdomsprov skriver jag om dödsorsaksutredning och främst om första patrullens åtgärder vid ett dödsfall, på grund av att materialet kunde vara till nytta för polisstuderande och poliser som i sitt vardagliga arbete kan stöta på dödsfall. Då det finns material på svenska för svenska studerande, förbättras den svenskspråkiga yrkesterminologin och medborgarnas språkliga rättigheter tryggas. De svenska termerna kan bättre implementeras i det vardagliga arbetet genom att de har lärts ut i samband med utbildning.

Dödsorsaksutredning är viktigt för bland annat det allmänna rättskyddet och hälsovården. Utredning av dödsorsak skyddar bland annat anhörigas, vårdpersonalens och polisens rättskydd. Därför kan det anses vara viktigt att reda ut dödsfallen grundligt. Att få fram fakta över dödsfall, kan underlätta anhörigas sorgearbete. Ytterligare så används statistik från dödsorsaksutredning för att bland annat förebygga brott, förbättra trafiksäkerheten och minska användningen av rusmedel. (Kiiski 2009, 15.)

I Finland registreras varje dödsfall. Enligt statistikcentralen skedde över 63000 dödsfall i Finland år 2022 (Statistikcentralen, 2023). Cirka en fjärdedel av dödsfallen utreds av polisen och resterande dödsfall utreds av en läkare. Medicinska dödsorsaksutredningen leds av läkaren och rättsmedicinska dödsorsaksutredning leds av polisen. I dödsfall där polisen leder utredningen tar sig patrullen till händelseplatsen, dokumenterar händelseplatsen och den avlidne samt samlar in nödvändig information om den avlidne. I de flesta fall samarbetar polisen med läkaren, eftersom läkarens uppgift i utredning av dödsorsak är att utreda dödsorsaken och dödsklassen. De olika dödsklasserna är *sjukdom, yrkessjukdom, självmord, brott mot liv, olycksfall, medicinsk vård eller undersökningsåtgärd, krig eller oklar*. För att läkaren ska kunna bestämma dödsorsaken och dödsklassen, är det viktigt att

¹ Polisens roll i dödsorsaksutredning. (Min översättning)

polisen inskaffar noggrann information om den avlidne och avlidnes bakgrund samt avlidnes levnadsförhållande redan på händelseplatsen. (Kiiski 2009, 15.)

Myndigheten som leder dödsorsaksutredningen är bestämt i lag, Lag om utredande av dödsorsak (1973/459). I Lag om utredande av dödsorsak 3 kap 7 § är det stadgat om när polisen ska verkställa dödsorsaksutredningen. Det ska göras:

- 1) då det icke är känt, att döden förorsakats av sjukdom, eller då den avlidne icke under sin sista sjukdom behandlats av läkare;*
- 2) då döden förorsakats av brott, olycksfall, självmord, förgiftning, yrkessjukdom eller vårdåtgärd eller då det är anledning att befara, att döden föranletts av någon sådan orsak; eller*
- 3) då dödsfall eljest inträffat överraskande.*

Dödsfall berör var och en något skede av livet. Död är oftast en känslig händelse och det är av stor vikt för polisen att bemöta anhöriga finkänsligt och tänka på ordvalen. Trots det måste polisen kunna inskaffa allt nödvändigt material vid dödsfall för att säkerställa att fortsättningen av dödsorsaksutredningen sker på bästa möjliga sätt.

1.2 Syfte

Syftet med lärdomsprovet är att framställa material om dödsorsaksutredning på svenska, som kunde vara till nytta både i utbildning och också i arbetslivet. Lärdomsprovet innehåller de väsentliga delarna av dödsorsaksutredning som används i det vardagliga arbetet och framför allt första patrullens åtgärder. Målet med lärdomsprovet är att framställa material som kunde användas i Polisyrkeshögskolan och arbetslivet för utbildning och repetition.

1.3 Målsättningen med undersökningen på individuell-, organisations- och samhällelig nivå

Under praktiken började utredning av dödsfall intressera mig och jag märkte att alla dödsfall är olika. Att vara första patrullen på plats vid ett dödsfall där det fanns anhöriga kändes för mig som en hederssak. Trots en sorlig händelse, så tackade anhöriga oftast oss för ett bra jobb. Senare kunde det också komma ett tack från dödsorsaksutredaren då man utfört arbetet bra. Viljan att ytterligare öka min kunskap inom ämnet växte och utgör en faktor till val av lärdomsprovämnet.

Målsättningen med lärdomsprovet är också att förbättra nivån på dödsorsaksutredning inom organisationen. Målsättningen med arbetet på organisationsnivå är främst att framställa svenskt material för polisstuderanden, men även att materialet kunde användas på polisrättningarna.

Ytterligare är målsättningen med lärdomsprovet att sammanställa information om dödsorsaksutredning åt polisstuderanden samt åt poliser ute på distrikten. På så sätt kunde nivån på dödsorsaksutredning möjligtvis bli konsistent och förhoppningsvis bättre. Det i sin tur ökar på medborgarnas rättsskydd och eventuellt tilliten mot polisen.

1.4 Lagstiftning om språkliga rättigheter

Lagstiftningen styr också de språkliga rättigheterna. Enligt Finlands grundlag (1999/731) 17 § är det medborgarnas rätt att kunna sköta sina ärenden med myndigheter på det egna modersmålet. Då studerande på skolan inte får utbildning på sitt eget modersmål, lider yrkesterminologin och medborgarnas språkliga rättigheter äventyras. Det kan anses beklagligt om svenskspråkiga poliser använder finska termer då de betjänar en svenskspråkig kund. Grunden till god betjäning ligger i utbildningen. Då man får utbildning på sitt eget modersmål, är det ett steg närmare till god betjäning. Finlands nationalspråk är finska och svenska också enligt språklagen. Syftet med språklagen är att trygga rätten att få betjäning av myndigheter på sitt eget modersmål, antingen finska eller svenska, utan att skiljt behöva begära det.

Enligt Finlands grundlag 17 § är Finlands nationalspråk finska och svenska. Samma paragraf stadgar att det är vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska. Det allmänna ska tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällsliga behov enligt lika grunder.

Språklagens (2003/423) 1 § stadgar också att Finlands nationalspråk är finska och svenska. Enligt språklagens 2§ är syftet med språklagen att trygga rätten för var och en att hos domstolar och andra myndigheter att använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska. Enligt samma paragraf är målet att garantera rätten till rättvis rättegång och god förvaltning oberoende av språket och att språkliga rättigheter förverkligas utan att hen särskilt behöver begära det. Språklagens 23 § stipulerar att myndigheter självmant ska se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken och att en tvåspråkig myndighet skall betjäna allmänheten på svenska och finska. Myndigheten ska även utåt visa att den använder båda språken.

Även i lag om Polisyrkeshögskolan (2013/1164) 17 § stadgas det att undervisnings- och examensspråken vid Polisyrkeshögskolan är finska och svenska.

Det svenska språket tryggas i flera lagar, som Finlands grundlag, språklag och lag om Polisyrkeshögskolan och därför kan det anses vara nyttigt att även få mer studiematerial på svenska. Utbildningen påverkar yrkeskunskapen, som återspeglar på kundservicen inom polisorganisationen. Polisens värderingar är service, rättvisa, kunnande och personalens välbefinnande (Polisen 2023). Då polisen kan betjäna kunder på båda inhemska språken, uppfylls kriteriet om rättvis service.

1.5 Tidigare lärdomsprov

Vid Polisyrkeshögskolan har det inte ännu skrivits om dödsorsaksutredning på svenska, vilket också var en orsak till att jag valt att göra det. På finska har det skrivits lärdomsprov om dödsorsaksutredning, som tangerar ämnet på olika sätt.

Marie-Emily Donoghue och Jasmiina Hirvonen (2023) har i sitt lärdomsprov *Kuolemansyyntutkinnan koulutusvideo ensipartiole : vainajan ulkoinen tarkastus*², gjort en utbildningsvideo om yttre besiktningen som ska göras på en avliden. Lärdomsprovet är gjort på Polisyrkeshögskolan. Informationen samlade de från intervjuer och bland annat *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (Kiiski 2009). Syftet med videon var att förbättra utbildningen i Polisyrkeshögskolan och att videon också kunde användas på distrikten. Jag har samlat in information och fördjupat mig i dödsorsaksutredning i allmänhet genom att bekanta mig med detta lärdomsprov.

Matti Niskanen (2022) har i sitt lärdomsprov *Kuolemansyyntutkinta luonnollisissa kuolemantapauksissa Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen alueella*³ granskat nivån på dödsorsaksutredning vid Östra-Nylands polisinrättning och främst nivån på Borgå polisstation. Lärdomsprovet är gjort på Polisyrkeshögskolan. Lärdomsprovet är avgränsat till naturliga dödsfall där det inte finns misstanke om brott. I sin helhet var resultatet att nivån är bra. Niskanen (2022) kom fram till resultatet genom att intervjua en äldre konstapel från övervakning- och alarmsektorn samt en äldre konstapel från brottsutredningen som utför dödsorsaksutredning. Det framkom att

² Utbildningsvideo om dödsorsaksutredning åt första patrullen : yttre likbesiktning (Min översättning)

³ Dödsorsaksutredning i naturliga dödsfall på Östra-Nylands Polisinrättning (Min översättning)

dödsorsaksutredningen i Borgå sköts professionellt och enligt direktiv och lagar. Jag hade nytta av Niskanens (2022) lärdomsprov för att få mer information och förståelse om dödsorsaksutredning.

Mikko Kivistö (2020) har i sitt lärdomsprov *Vainajan ulkoisen tarkastuksen tekeminen: poliisin tukidokumentti vainajan ulkoisen tarkastuksen tekemiseen*⁴ producerat ett stöddokument som poliser kunde använda i dödsorsaksutredning. Lärdomsprovet är gjort på Polisyreshögskolan. Jag har bekantat mig med källorna som Kivistö (2020) använt, för att fördjupa min egen kunskap inom dödsorsaksutredning.

Det finns två svenska YH-lärdomsprov, där det har översatts material från finska till svenska. Jag hade konkret nytta av dessa lärdomsprov för att förstå och motivera hur man i praktiken kan översätta från finska till svenska. Jag har använt mig av samma översättningsteorier i mitt lärdomsprov, som både Tolppanen, Holmström och Snickars använt i sina lärdomsprov som jag presenterar i det följande.

Christoffer Snickars och Christian Holmström (2022) har i sitt lärdomsprov *VITJA-RETU anvisning : en anvisning för polisens registreringssystem VITJA-RETU för svenskspråkiga polisstuderande i Finland* översatt VITJA-RETU anvisningen från finska till svenska. Syftet med lärdomsprovet har varit att utveckla en svenskspråkig anvisning för svenskspråkiga studerande och utexaminerade poliser i distrikten. I översättningen har de använt sig av översättningsteorin ekvivalens och hermeneutik. Jag har haft nytta av att bekanta mig med Holmströms och Snickars (2022) lärdomsprov, eftersom jag använt mig av samma översättningsteorier. Holmströms och Snickars (2022) lärdomsprov är operationellt. Från Holmströms och Snickars (2022) lärdomsprov har jag fått råd om översättningsteorier.

Tommy Tolppanen (2020) har i sitt lärdomsprov *POLO-anvisning : en anvisning för Polisens operativa blankettsystem POLO för svenskspråkiga polisstuderande i Finland* översatt POLO anvisningen från finska till svenska. Lärdomsprovet är operationellt. Syftet med Tolppanens (2020) lärdomsprov är att framställa svenskspråkigt undervisningsmaterial. Tolppanen (2020) har i översättningen använt sig av en hermeneutisk inriktning, där texten inte översätts från ord till ord. I stället har Tolppanen (2020) översatt texten till svenska enligt egen tolkning så att texten är jämförbar till den finskspråkiga

⁴ Åtgärder i yttre likbesiktningen: ett stöddokument för poliser för utförandet av yttre likbesiktningen (Min översättning)

versionen. Från Tolppanens (2020) lärdomsprov har jag fått riktlinjer om hur man kunde översätta från finska till svenska.

2 Material och metod

Forskningsmetoden i mitt lärdomsprov är kvalitativ och materialet har jag samlat från Kimmo Kiiskis lärobok *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (2009). Materialet har jag analyserat och det väsentliga har jag översatt till mitt lärdomsprov. Kapitel fyra i mitt lärdomsprov består av översatt material. Det är alltså fråga om en innehållsanalys och en översättning. Jag kommer även att redogöra för översättningsteorier i detta kapitel. Översättningsteorierna har fungerat som grund till översättning från finska till svenska. Ytterligare så behandlar jag undersökningens validitet och reliabilitet samt tar ställning till forskningsetiska frågor.

2.1 Metodologiska utgångspunkter

Innehållsanalys går ut på att analysera färdiga texter för att förklara, beskriva eller öka förståelsen för ett fenomen. Målsättningen med mitt lärdomsprov är att öka förståelsen och kunskapen om dödsorsaksutredning att samla ihop svenskt material.

Med en kvalitativ forskningsmetod avses en djupbehandling av ett fenomen som ger svar på frågor som *vad*, *varför* och *hur*. Materialet i en kvalitativ forskningsmetod analyseras genom tolkning, det vill säga innehållsanalys. Resultatet presenteras ofta genom citat och stöds av argumentation. Exempel på insamling av material i en kvalitativ forskning är bland annat intervjuer, analysering av färdiga texter och observation (Jordan, 2022). I mitt lärdomsprov har jag analyserat färdig text, som jag har översatt från finska till svenska.

2.2 Material

Som huvudkälla till mitt lärdomsprov har jag använt mig av läroboken *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa*, skriven av Kimmo Kiiski år 2009. Källan består av 136 sidor. Jag har valt att avgränsa mitt lärdomsprov till första patrullens åtgärder. Kiiskis material samt mitt val av källa motiveras noggrannare i delkapitel 3.4.

För att kunna översätta delar från *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (Kiiski 2009) från finska till svenska, har jag bekantat med mig olika översättningsteorier innan översättningen. Kiiski skriver i

prologen att läroboken används i polisens grundkurs, samt underbefälskursen. Ytterligare så skriver han att det trycktes 1300 böcker när boken publicerades år 2009. Böckerna såldes till polisnäringsningar, enstaka poliser samt polisstudenter. Boken har använts i utbildning av poliser.

2.3 Översättningsteori

Med översättningsteori menas hur man översätter från ett språk till ett annat. Inom översättningsvetenskapen finns det flera olika teorier och metoder att översätta. Svenska språket hör till den indoeuropeiska språkfamiljen och är ett germanskt språk. Finskan hör till den finsk-ugriska språkfamiljen (Institutet för språk och folkminnen, 2023). Det betyder att språken inte är släkt och det kan anses vara svårt att följa regler för att översätta från finska till svenska och tvärtom. Jag har valt att använda mig av en hermeneutisk inriktning i min översättning. Ytterligare har jag använt mig av *ekvivalens* och yrkesterminologi i min översättning. Översättningstermerna förklaras i följande delkapitel.

2.3.1 Hermeneutik

Hermeneutik är en tolkningslära, inom vilken man studerar, tolkar och försöker förstå fenomenen. Därför har också hermeneutiken fått en roll som ett kvalitativt förhållningssätt. Hermeneutiker försöker få en helhetsbild av forskningsobjektet, jämfört med positivisterna som forskar bit för bit. Det kan vara till exempel fråga om en intervju, som hermeneutikern läser för att först få en helhetsbild och sedan börjar tolka mindre delar av intervjun. Helheten inom hermeneutik kallas oftast för hermeneutiska spiralen, i vilken det inte finns någon utgångspunkt eller slutpunkt. Det produceras nya texter, ny kunskap, djupare kunskap som ständigt utvecklas. (Patel & Davidson 2015, s. 29–30.)

Jag har läst materialet på finska, analyserat och tolkat det jag läst och till sist översatt texten till svenska. Översättningen grundar sig på min tidigare kunskap om dödsorsaksutredning, mina erfarenheter om översättnings samt förnuft, för att översättningen så bra som möjligt skulle motsvara den ursprungliga texten.

2.3.2 Ekvivalens

Ekvivalens kan indelas i *formell* och *dynamisk ekvivalens*. Formell ekvivalens betyder i korthet att man i översättningen bevarar både form och innehåll. I min översättning har jag valt att använda mig av

dynamisk ekvivalens, eftersom finska och svenska hör till skilda språkfamiljer. Dynamisk ekvivalens innebär att fokus flyttas från enstaka ord och satser till större kontexter. Målsättningen med dynamisk ekvivalens är att uppnå en motsvarande effekt i översättningen som i ursprungskällan. (Hatim & Munday 2004, s. 41–43.)

Översättningen har alltså inte skett ord för ord, utan jag har översatt så att texten blir flytande, lättläst och grammatikaliskt korrekt. Skulle man översätta ord för ord och inte ändra på meningsuppbyggnaden, skulle översättningen från finska till svenska bli svårtolkad och tung att läsa. Innehållet i den översatta texten är ändå den samma som i ursprungskällan.

2.4 Översättningsprocessen i praktiken

Jag översatte det som jag ansåg vara de väsentliga delarna inom dödsorsaksutredning från Kiiskis lärobok *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (Kiiski 2009). Läroboken består totalt av 117 sidor. Jag har valt den som huvudkälla, eftersom materialet innehåller i princip allt som man bör veta om dödsorsaksutredning, men främst om första patrullens åtgärder.

Översättningen gjorde jag enligt ekvivalensen (avsnitt 2.3.2) och enligt hermeneutiken (avsnitt 2.3.1) där jag byggde upp meningarna enligt svenska skrivregler. Jag läste hela kapitel av Kiiskis material för att bilda en helhetsuppfattning av budskapet. Efter det översatte jag texten, oftast ett stycke eller några meningar i taget. Marketta Vesisenahos text *Poliisialan sanasto: suomi-ruotsi-englanti* var till nytta av i översättningen. Marketta Vesisenaho (2010) har skrivit en text *Poliisialan sanasto: suomi-ruotsi-englanti* (Vesisenaho 2010), där hon översätter yrkestermer för poliser. Texten är 160 sidor lång och består av både rättsliga termer och polisiära termer på finska, svenska och engelska. I texten finns finska termer i alfabetisk ordning och termerna hittas genom att använda webbläsarens sökmotor.

I översättningen har jag på basis av tidigare kunskap från skolans undervisning och lärdom från arbetspraktiken tillagt en del förtydliganden. Ett exempel på ett förtydligande finns i Exempel 3 nedan. På finska har Kiiski (2009) skrivit ” Kaikkien on suojauduttava asianmukaisella tavalla.”, som jag har översatt till ” Då man rör sig på en brottsplats, ska man skydda sig tillräckligt för att undvika kontamination.” I översättningen har jag en tillagd motivering till varför man ska skydda sig tillräckligt på brottsplatser.

Nedan kommer jag att lyfta fram några exempel på översättningar jag gjort.

Exempel 1

Kuolema on mahti, jonka edessä ihminen tuntee avuttomuutta, nöyryyttä ja pelkoakin. Silti kyseessä on yhtä luonnollinen asia kuin syntymä. Kuolema on joka tapauksessa elämän päätepiste, lopullinen tapahtuma. Juuri tämä lienee merkittävin avuttomuuden tunnetta aiheuttava seikka. Jos jotain jäi läheiselle sanomatta tai tekemättä, se sitten jäi. (Kiiski, s. 15.)

Översättning 1

Döden är en makt framför vilken människan känner hjälplöshet, ödmjukhet och rädsla. Trots det är det frågan om en lika naturlig sak som födseln. Döden är livets ändstation. Det här är antagligen den största orsaken till att man känner sig hjälplös. Om något blir osagt eller ogjort kan man inte gå tillbaka.

Exempel 2

Jos kyseessä on rikos tai rikosepäily, poliisi neuvottelee käytännössä oikeuslääkärin kanssa, joka usein saapuukin tapahtumapaikalle. On myös oikeuslääkärin etu, että hän näkee verekseltään vainajan ja tapahtumaolosuhteet, sillä hän tekee jatkossa vainajalle oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen, määrittää kuolinsyyn ja kuolemanluokan. Hän voi samalla tapahtumapaikalla kertoa poliisille käsityksensä tapahtumista, mistä voi olla suurta apua henkirikoksen tutkinnassa. Yhteistyö poliisin ja lääkärin kesken kuolemansyyntutkinnassa on toiminut erinomaisen hyvin. (Kiiski, s. 20.)

Översättning 2

Polisen samarbetar också med rättsläkaren då det finns skäl att misstänka att någon dött genom brott. Då besöker rättsläkaren ofta händelseplatsen. Det är till rättsläkarens fördel att se händelseplatsen och den avlidne, eftersom

rättsläkaren gör obduktionen, bestämmer dödsorsaken och dödsklassen. Rättsläkaren kan också ge sin uppfattning om händelseförloppet, som i sin tur kan vara till hjälp i utredningen av brottet. Samarbetet mellan polisen och läkaren i dödsorsaksutredning har fungerat utomordentligt bra.

Exempel 3

Myös kaikkien paikalla olevien ja sinne tulevien henkilöiden henkilöllisyys on tarkastettava ja kirjattava yhteystietoineen. Samoin heitä on alustavasti puhutettava ja puhuttelun tulos kirjattava. Tiedot luovutetaan myöhemmin rikoksen tutkijoille. Ensipartion tulee tehdä myös tarkat muistiinpanot tai merkinnät siitä, missä kukin partiomies on liikkunut, mihin mahdollisesti koskenut ja mitä esineitä siirtänyt. Rikospaikalla tutkinnan aloittavat tekniset rikostutkijat. Taktiset tutkijat työskentelevät heidän kanssaan ”käsi kädessä”. Usein paikalle kutsutaan myös oikeuslääkäri. Kaikkien on suojauduttava asianmukaisella tavalla. (Kiiski, s. 42.)

Översättning 3

Första patrullen ska försöka hålla brottsplatsen orörd och undvika att brottsplatsen ytterligare kontamineras. Patrullen kan ändå göra iakttagelser om omständigheter som snabbt kan förändras. De kan till exempel dokumentera brottsplatsen genom att fotografera. Första patrullen ska också försöka komma ihåg var de har rört sig på brottsplatsen och vilka föremål de har rört. Den informationen ska förmedlas vidare till utredarna. Om det finns andra personer vid brottsplatsen, så ska första patrullen även ta deras personuppgifter och utföra förberedande samtal med dem. Då man rör sig på en brottsplats, ska man skydda sig tillräckligt för att undvika kontamination.

Exemplen ovan visar att översättningen inte skett ord för ord och att jag inte översatt allting. Jag har försökt få fram det jag anser är det väsentliga för poliser i dödsorsaksutredning. Dynamiska ekvivalensen innebär att översättningen kan ändra form och ord, då innehållet och budskapet ändå förblir den samma. Målet har varit att översätta från finska till svenska så att översättningen är lättläst och tydlig.

Typiskt för finska språket är ändelserna som tilläggs i slutet av ordet. I exempel 1 framkommer det ordet *pelkoakin*, som är böjt från ordet *pelko*. *Pelko* översätts till *rädsla*. Ändelsen ”- *kin*” kan man vanligtvis byta ut med ordet *myös*, det vill säga *myös pelkoa*. I översättning 1 har jag inte beaktat ändelsen *-kin* i översättningen, utan enbart översatt *pelkoakin* till *rädsla*. Man kunde även ha översatt det till ”också *rädsla*”. Det påvisar i sin tur att dynamiska ekvivalensen (delavsnitt 2.3.2) har använts här, på så sätt att översättningen inte skett ord för ord, utan i stället så att den passar till översättningen. (Institutet för de inhemska språken, 2023.)

I finskan används inte heller prepositioner på samma sätt som i svenskan. För att till exempel beskriva var något är, tillägger man i finskan en kasusändelse i slutet av ordet. I exempel 3 finns ordet *kädessä*, som översätts till svenska *i handen*. Prepositionen *i* beskrivs i finskan i kasusändelsen. Ändelsen *-ssä* i slutet av ordet. ”*Käsi kädessä*” i exempel 3 är ett ordspråk, som betyder att samarbeta. I min översättning har jag inte beaktat ordspråket, utan jag har formulerat min egen tolkning på basis av ekvivalens. (Institutet för språk och folkminnen, 2023.)

Enligt svenska språkregler är ordföljden i meningar subjekt, predikat och objekt, för att bilda kompletta meningar. I finskan behövs inte subjekt för kompletta meningar och ordföljden kan variera. Därför går det inte att översätta bokstavligen, utan det är mer ändamålsenligt att översätta enligt dynamisk ekvivalens. (Jordan 2023.)

2.5 Validitet och reliabilitet

Med validitet menar man att undersökningen faktiskt mäter det som den är menad att mäta. Om man till exempel har otydliga frågor eller formuleringar i en enkätundersökning, så att svararen inte förstår frågan, så lider validiteten (Nieminen & Lähteenmäki 2021, s. 30). I mitt lärdomsprov har jag inte samlat in material från intervjuer eller enkäter, utan använt mig av dokumentanalys och översättning. Jag har beaktat validiteten genom att välja en pålitlig och informativ huvudkälla. Validiteten har också förstärkts då jag översatt stycken av huvudkällan, *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (Kiiski 2009) med hjälp av hermeneutiken, ekvivalensen och av yrkesterminologi.

Med reliabilitet menar man hur konsekvent undersökningen och undersökningens resultat är. Då forskningsresultatet upprepas, kan man anse att undersökningen är reliabel och tillförlitlig. Hög

reliabilitet uppnås till exempel då undersökningsdeltagarnas humör inte påverkar resultaten (Nieminen & Lähteenmäki 2021, s. 30). Reliabiliteten uppfylls i mitt lärdomsprov genom granskning. Lärdomsprovet blir granskat av både handledaren och substanshandledaren. Ytterligare ska lärdomsprovet opponeras av en kurskamrat. Efter att lärdomsprovet har blivit granskat och godkänt, kan man anse att reliabiliteten har uppnåtts på tillräcklig nivå.

2.6 Forskningsetik

Enligt Svenska Vetenskapsrådet finns det fyra huvudkrav inom forskningsetiken. De är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. I detta kapitel kommer jag att klargöra för de olika huvudkraven samt klargöra för hur jag har beaktat dem i mitt lärdomsprov.

Informationskravet innebär att forskaren ska upplysa alla berörda i undersökningen om undersökningens syfte och att resultaten enbart får användas till forskningen i fråga. Ytterligare ska forskaren klargöra för informanterna om att deltagandet i undersökningen är frivilligt och att de kan avbryta deltagandet när som helst. Forskaren ska också informera var undersökningen kommer att offentliggöras (Vetenskapsrådet 2002, s. 7). Informationskravet gäller undersökningar med informanter eller andra som medverkar i en undersökning. I mitt lärdomsprov finns det inga andra deltagare.

Med samtyckeskravet menas att forskaren ska samla in deltagarnas samtycke att delta i en undersökning och att deltagarna själva ska få bestämma i vilken utsträckning de deltar i undersökningen. Beroende på undersökningens karaktär, så behövs samtycket inte alltid. Om det inte finns andra deltagare i en undersökning, om materialsamlingen sker på massmedia eller om undersökningen berör större grupper så behövs inte samtycke alltid (Vetenskapsrådet 2002, s. 9–11). Eftersom det inte finns andra deltagare eller informanter i mitt lärdomsprov, så behöver jag inte beakta samtyckeskravet.

I en undersökning bör också konfidentialitetskravet beaktas. Det betyder att känslig information och personuppgifter om deltagarna i en undersökning inte når utomstående. Det innebär också att det i avrapporteringen inte är möjligt att identifiera enskilda personer. Forskaren ska lagra material om deltagarna på ett säkert sätt, så att utomstående inte kan ta del av materialet (Vetenskapsrådet 2002,

s. 12–13). I mitt lärdomsprov har jag inte samlat in eller behandlat information om deltagare på grund av att det inte finns andra deltagare.

Nyttjandekravet innebär att uppgifter samlade om enskilda personer enbart ska användas inom forskning. Till exempel forskare som kartlägger människors fritidsaktiviteter, får inte sälja eller ge vidare informationen i kommersiellt syfte. Informationen får endast ges vidare i forskningsändamål (Vetenskapsrådet 2002, s. 14). I mitt lärdomsprov har jag varken fått eller samlat in uppgifter om enskilda personer.

Det hör till god forskningsetik att respektera andras arbeten, undvika plagiat och att presentera sitt eget arbete objektivt och på så sätt att forskningen tål granskning. Det innebär att forskaren ska kunna föra fram både nack- och fördelar om sitt arbete (Nieminen & Lähteenmäki 2021). I mitt lärdomsprov har jag producerat svenskt material översatt från Kiiskis lärobok *”Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa”* (Kiiski 2009). Jag har eftersträvat att översätta materialet utan att ändra på fakta, enligt tidigare nämnda översättningsteorier. Ytterligare så har jag hänvisat till grundkällorna i mitt lärdomsprov.

3 Om döden och dödsorsaksutredning

Döden är en makt framför vilken människan känner hjälplöshet, ödmjukhet och rädsla. Trots det är det fråga om en lika naturlig sak som födseln. Döden är livets ändstation. Det här är antagligen den största orsaken till att man känner sig hjälplös. Om något blir osagt eller ogjort kan man inte gå tillbaka. (Kiiski 2009, s. 15.)

En närståendes död påverkar människan mest. Närståendes död kan också chockera människor som ofta har med döden att göra, som till exempel läkare och poliser. Chocken är naturlig och kan anses vara bra, eftersom det är ett tecken på att man inte har blivit cynisk och att man är känslomässigt stabil. För anhöriga är en närståendes död ofta överraskande, fastän döden skulle inträffa efter en långvarig sjukdom. Död, där det är unga iblandade eller brott mot liv är ett eget kapitel för sig. Med en omfattande och pålitlig dödsorsaksutredning kan man få svar på många frågor. (Kiiski 2009, s.15.)

Dödsorsaksutredning är viktigt för det allmänna rättsskyddet och för hälsovården. Att rättsskyddet uppfylls kan anses vara det viktigaste enskilda motivet för dödsorsaksutredning. Det kan vara fråga om bland annat den avlidnes anhörigas, vårdpersonalens, läkarens, polisens eller den för brott

misstänktes rättsskydd. Det ligger i allas intresse att dödsorsaken utreds på ett omfattande och pålitligt sätt. Att anhöriga får korrekt information om dödsfallen, kan underlätta anhörigas sorgearbete. (Kiiski 2009, s. 15.)

3.1 Polisens och läkarens samarbete under dödsorsaksutredning

Tidvis kan man undra varför polisen utreder dödsfall, där man inte misstänker brott. Polisen är inte en expert inom hälsovården. I lagen om dödsorsaksutredning 7. kapitel stadgas ändå om polisens utredningsskyldighet då vissa kriterier uppfylls och att polisen vid behov måste få hjälp av läkare. Polisen utreder till exempel dödsfall som skett på sjukhus, för att utreda möjliga vårdfel. Polisen är en objektiv myndighet för att utreda dödsfall där man misstänker att döden skett på grund av ett vårdfel. (Kiiski 2009, s. 19.)

Polisen använder sig nästan alltid av läkarens hjälp i dödsorsaksutredning. I vissa fall kan läkaren som vårdat den som avlidit, skriva dödsattesten. Det kräver dock att det inte finns grunder som pliktar polisen att påbörja dödsorsaksutredningen. (Kiiski 2009, s. 19.)

Polisen samarbetar också med rättsläkaren då det finns skäl att misstänka att någon dött genom brott. Då besöker rättsläkaren ofta händelseplatsen. Det är till rättsläkarens fördel att se händelseplatsen och den avlidne, eftersom rättsläkaren gör obduktionen, bestämmer dödsorsaken och dödsklassen. Rättsläkaren kan också ge sin uppfattning om händelseförloppet, som i sin tur kan vara till hjälp i utredningen av brottet. (Kiiski 2009, s. 20.)

Utredning av dödsorsak och dödsklass är läkarens uppgifter. För att läkaren ska kunna bestämma dem, ska polisen skaffa noggrann information över omständigheterna kring döden, om den avlidne och hans bakgrund. I vissa fall samarbetar polisen och läkaren redan på händelseplatsen. Polisen fortsätter att utreda den avlidnes bakgrund som bland annat tidigare sjukdomar, tidigare vård och levnadsvanor. (Kiiski 2009, s. 20.)

Vanligtvis är det undersökningsledaren som bestämmer om det ska utföras en fullständig rättsmedicinsk obduktion på den avlidne, vilket det nästan alltid görs. Polisen skickar obduktionsordern, en kopia på anmälan och eventuella andra möjliga dokument åt rättsläkaren. I vissa fall kan rättsläkaren bestämma dödsorsaken i obduktionen, men om polisens insamlade material är bristfälligt eller fel, kan dödsorsaken bli svår att fastslå. I obduktionen kan det till exempel

framkomma att dödsorsaken är en skottskada i huvudet. I sådana fall är det polisens uppgift att utreda omständigheterna om dödsklassen är självmord, brott mot liv eller olycksfall. Med andra ord ska polisen utreda hur skottet har träffat den avlidne i huvudet och orsaker till det. Det kan vara omöjligt för rättsläkaren att avgöra dödsorsaken utan polisens utredning. (Kiiski 2009, s. 21.)

Enligt Matti Hirvonens och Sami Moilanens examensarbete från 2003 från polisens grundkurs, framkommer det att rättsläkarna i huvudsak är nöjda med polisens dödsorsaksutredning. I undersökningen deltog elva rättsläkaren från alla Finlands dåvarande län. Som förbättringsförslag fick polisen att de kunde fästa mer uppmärksamhet på att utreda tiden då döden inträffat, hurdana vårdkontakter den avlidne har haft, hans tidigare sjukdomar samt att skicka fotografier från uppdragsplatsen åt rättsläkarna. Rättsläkarna påpekade också att det är viktigt för polisen att dokumentera så kallade negativa iakttagelser, som till exempel att det inte fanns alkoholförpackningar synliga i lägenheten där den avlidne hittades. (Kiiski 2009, s. 21.)

3.2 Allmänt om dödsorsaksutredning

Att utreda dödsorsaken är viktigt för det allmänna rättsskyddet och för hälsovården. Syftet med utredningen är att fastställa dödsorsaken och dödsklassen beträffande ett dödsfall. Utredningen av dödsorsak sker antingen medicinskt eller rättsmedicinskt. Läkaren ansvarar för den medicinska dödsorsaksutredning och polisen för den rättsmedicinska dödsorsaksutredningen. (Kiiski 2009, s. 24.)

Följande lagar styr dödsorsaksutredningen:

- Lag om utredande av dödsorsak 1.6.1973/459
- Förordning om utredande av dödsorsak 21.12.1973/948

3.2.1 Centrala lagar inom dödsorsaksutredning

Lag om utredande av dödsorsak 1 §. *Dödsfall ska genast anmälas hos läkare eller polisen.*

Förordning om utredande av dödsorsak 1 §. *Dödsfall skall ofördröjligen anmälas i första hand hos den läkare som har behandlat den avlidna under hans sista sjukdom, eller hos läkare vid hälsovårdscentralen eller hos polisen på dödsorten.*

Lag om utredande av dödsorsak 2 §. *En avliden får begravas eller liket överlåtas till ett universitet för medicinsk undervisning eller forskning först*

sedan dödsorsaken har utretts på det sätt som närmare bestäms genom förordning av statsrådet och tillståndet till begravning har utfärdats.

I första hand är det dödsplatsen som avgör vilken myndighet som ansvarar för utredningen av dödsorsak.

Dödsplats		Ansvarig myndighet
Sjukhus eller hälsocentral	→	läkare
På vägen till sjukhus eller hälsocentral	→	Sjukhuset eller hälsocentral som patienten var på väg.
Hem eller bostad	→	Läkare eller polisen
Offentlig plats	→	Polisen

Figur 1: En figur i vilken ansvaret vem som leder dödsorsaksutredningen visualiseras (Kiiski 2009).

Granskar man figur 1, så kan man konstatera att det är i huvudsak läkaren som bär ansvaret av dödsorsaksutredningen vid dödsfall som skett hemma. Polisen begärs på plats först när vissa kriterier uppfylls.

Kriterierna bestäms i **Lag om utredande av dödsorsak 7 §**: *För utredande av dödsorsak skall polisen verkställa undersökning,*

1) då det icke är känt, att döden förorsakats av sjukdom, eller då den avlidne icke under sin sista sjukdom behandlats av läkare;

2) då döden förorsakats av brott, olycksfall, självmord, förgiftning, yrkessjukdom eller vårdåtgärd eller då det är anledning att befara, att döden föranletts av någon sådan orsak; eller

3) då dödsfall eljest inträffat överraskande.

Vid undersökningen skall läkares bistånd vid behov anlitas.

Polisen ska underrätta åklagaren om ett dödsfall som har inträffat när en person har befunnit sig i en förvaringslokal som avses i 2 § 6 punkten i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006) eller annars frihetsberövad under polisens tillsyn. (22.7.2011/832)

Läkaren biträder polisen vid behov och det händer nästan alltid, eftersom det är nödvändigt med medicinsk expertis.

Lag om utredande av dödsorsak 10 §. Förordnandet om verkställande av rättsmedicinsk obduktion ges av chefen för polisinrättningen eller chefen för centralkriminalpolisen eller av en av dem utsedd polis inom befälet, av en åklagarmyndighet, en domstol eller Institutet för hälsa och välfärd.

Förordning om utredande av dödsorsak 9 §. Förordnande om verkställande av rättsmedicinsk obduktion utfärdas skriftligt. I brådskande fall kan förordnandet likväl utfärdas även på annat sätt, men det bör så snabbt som möjligt bekräftas skriftligt.

När polisen har påbörjat utredningen av dödsorsak på basis av dödsorsaksutredningslagens 7 §, verkställs nästan alltid en rättsmedicinsk obduktion. Exempel på brådskande fall är då någon avlidit på grund av brott eller om det finns misstanke om brott. Då blir den rättsmedicinska obduktionen ofta den följande åtgärden efter brottsplatsundersökningen. (Kiiski 2009, s. 27.)

Lag om utredande av dödsorsak 14 §. Läkare eller annan person, som behandlat den avlidne under hans sista sjukdom eller som eljest har kännedom om omständigheter, som har samband med dödsfallet, är skyldig att på begäran åt vederbörande läkare, polisen eller annan undersökningsmyndighet lämna uppgift om omständigheter, som han har vetskap om och som är av nöden för utredandet av dödsorsaken.

För att trygga rättskyddet krävs det en noggrann utredning om döden och förhållandena kring döden. Fastän läkare och annan sjukvårdspersonal har tystnadsplikt, så är de ändå skyldiga att på begäran ge information åt polisen eller en annan myndighet som utreder dödsorsaken. (Kiiski 2009, s. 27.)

Staten står för de kostnader som orsakas av en rättsmedicinsk dödsorsaksutredning. Vid händelseplatsen kan det hända att den avlidnes anhöriga osäker på vem som ska beställa transporten för den avlidne och vem som betalar för den. Då kan polisen berätta att polisen beställer transporten och står för kostnaderna. Det är också bra att berätta för de anhöriga att den begravningstjänst som polisen använder sig av vid transporten är polisens avtalspartner och att de anhöriga själv får bestämma vilken begravningsbyrå de vill använda senare. (Kiiski 2009, s. 29.)

Polisen ansvarar för den egendom som den avlidne har på sig eller har med sig. Sådan egendom kan vara kläder, egendom i fickorna, smycken, armbandsur, väska med innehåll, fordon och så vidare. Om egendomen inte är av nytta i utredningen, så kan egendomen lämnas åt anhöriga eller i den avlidnes lägenhet. Om egendomen lämnas i lägenheten måste man säkra att lägenheten blir låst och att inte utomstående har tillgång till lägenheten. Om det av någon orsak inte är möjligt att lämna egendomen åt anhöriga eller lämna egendomen i lägenheten, så tas egendomen med till polisstationen, där egendomen överläts till en företrädare för dödsboet mot kvitto. (Kiiski 2009, s. 29.)

Polislag 2 kap. 6 §. *En polisman har rätt att få tillträde till ett utrymme eller en annan plats som omfattas av hemfrid eller offentlig frid eller till en annan plats som allmänheten inte har tillträde till eller till ett fordon och där vid behov företa genomsökning, om det finns grundad anledning att befara att*

1) en gärning eller händelse som äventyrar liv, hälsa eller personlig frihet eller orsakar betydande skada på egendom eller miljön är omedelbart överhängande eller pågår,

2) någon är i behov av omedelbar hjälp på grund av ett brott som redan begåtts eller en olyckshändelse som redan inträffat eller av någon annan motsvarande orsak, eller att

3) en avliden påträffas vid genomsökningen.

I en situation enligt 1 mom. 1 punkten är en ytterligare förutsättning att åtgärden är nödvändig för att en fara eller skada ska kunna avvärijas eller för att sprängämnen, vapen eller andra farliga ämnen eller föremål ska kunna eftersökas och tas om hand.

I andra än brådskande fall krävs det för tillträde till ett utrymme som används för stadigvarande boende ett förordnande av en polisman som hör till befälet.

Enligt lagen ovan har en polis rätt att komma in till ett område som skyddas av hemfrid, en annan plats eller ett fordon för eftersök eller för att hjälpa på ett eller annat sätt. Fastän polisen har fått anmälan om en misstänkt avliden person, så kan polisen inte vara säker på det förrän polisen själv konstaterat situationen. Det kan hända att någon i stället är i behov av vård i sitt hem. (Kiiski 2009, s. 30.)

3.3 Allmänt om döden

Döden är en biologisk process, som sker i faser. Den slutliga orsaken för de flesta dödar är syrebrist i vävnader på grund av att blodcirkulationen slutat fungera.

Döden kan indelas i klinisk död och biologisk död. Med klinisk död menas då andningen slutar och när hjärtat inte längre slår. Vid klinisk död kan man återuppliva om den kliniska döden inte varat längre än 3–6 minuter. Efter klinisk död följer biologisk död. Fastän det skulle lyckas att återuppliva en person från en biologisk död, så har det centrala nervsystemet lidit så mycket skada att livsfunktionerna inte kan återhämta sig. (Kiiski 2009, s. 31.)

3.4 Konstaterande av döden

Polispatrullen kan vara den första som påträffar en livlös person. En enskild polis måste veta när man kan konstatera en person död och när man bör hjälpa en livlös person och påbörja återupplivningen. Vid misstanke om brott mot liv, ska man undvika att kontaminera brottsplatsen. När en person är i behov av hjälp, så prioriteras första hjälpen högst. Om det är oklart om personen i fråga är död ska man påbörja återupplivningen, fastän man riskerar att utredningen försvåras.

Döden konstateras med hjälp av primära och sekundära dödstecken. Om det enbart finns primära dödstecken, så kan endast en läkare konstatera döden. Om det finns sekundära dödstecken så kan även en enskild polis konstatera döden. Då krävs det att polisen känner igen sekundära dödstecknen och kan tolka dem rätt. (Kiiski 2009, s. 32.)

Enligt Förordning om utredande av dödsorsak (948/1973) 3 § kan enbart läkare konstatera döden. Det innebär att patrullen som har konstaterat döden på basis av sekundära dödstecken inte behöver tillkalla läkare till uppdragsplatsen, utan att en läkare kan senare officiellt konstatera döden.

3.5 Primära dödstecken

Det är endast läkaren som kan konstatera döden baserat på primära dödstecken. Läkaren kan konstatera döden endast när alla primära dödstecken uppfylls. De primära dödstecken är följande:

- Andningen har slutat
- Hjärtat har slutat slå
- Försämring av vävnadstonus
- Förslappning av muskulaturen
- Känslöshet
- Reflexerna slutar fungera

Om polisen eller någon annan påträffar en livlös person och det framkommer enbart ovannämnda primära dödstecken, så måste man påbörja återupplivningen och tillkalla en ambulans på plats. (Kiiski 2009, s. 32.)

3.6 Sekundära dödstecken

Som polis är det viktigt att känna igen sekundära dödstecken. Om det på en livlös person förekommer sekundära dödstecken eller om det inte är på något sätt oklart att personen har avlidit, så behövs ingen läkare på plats för att konstatera döden. Utgångsmässigt så bör en enskild polis känna igen sekundära dödstecken, kunna tolka dem rätt och känna igen hur de utvecklas. Sekundära dödstecken är följande:

- Likfläckar
- Likstelhet
- Nedkylning
- Uttorkning eller mumifiering
- Förruttelse

Likfläckarna förekommer på likets nedre delar, bredvid magen och på sidan av halsen. Likfläckarnas färg är blåroda. Likfläckarna sammanfogas mer eller mindre slutligen till en stor likfläck på nedre delen av liket. Fenomenet grundar sig på att blodcirkulationen stannar. Då drar gravitationen blodet neråt från kapillärerna mot huden. (Kiiski 2009, s. 33.)

Likfläckarna börjar utveckla sig cirka 30–60 minuter efter döden och syns då som tydligast som mindre fläckar vid sidan av bröstkorgen och vid armhålorna. Ungefär 2–3 timmar efter döden börjar likfläckarna sammanfogas och efter 9–10 timmar har likfläckarna utvecklats sig fullständigt. (Kiiski 2009, s. 33.)

I ett tidigt skede efter att döden har inträffat kan man trycka bort likfläckarna. Om man flyttar på liket, så flyttar också likfläckarna på sig. Efter 6–12 timmar efter döden är det vanligt att likfläckarna som finns på till exempel bredvid magen, blir kvar där fastän man svänger liket på rygg. En del av likfläckarna kan ändå flytta på sig då. Tolv timmar efter döden är det vanligt att likfläckarna inte mera flyttar på sig, fastän man ändrar på likets position. (Kiiski 2009, s. 33.)

Det utvecklas inte likfläckar alls om döden orsakats av massiv blödning. Det är vanligt vid dödsfall då någon blivit påkörd av ett tåg eller om blödningen orsakats av en extremitet som har lossnat. Vid inre blödningar kan det också hända att det inte utvecklas likfläckar på den avlidne. Ett exempel på detta är om aortan skadats. (Kiiski 2009, s. 34.)

Likfläckarna utreds genom att granska om det finns likfläckar. Man ska också notera om likfläckarna ännu utvecklas eller om de redan är fullständigt utvecklade. Det kan man granska genom att trycka på likfläckarna. Det ska också utredas var likfläckarna finns och om likfläckarna motsvarar positionen som den avlidne var i då hen hittades. Då man flyttar på liket så ska man granska om likfläckarna också flyttar på sig. Om likfläckarnas plats inte motsvarar position som den avlidne var i, så bör man utreda orsaken till det. Det kan hända att en gärningsman eller en anhörig har flyttat på liket. (Kiiski 2009, s. 35.)

Likstelhet orsakas efter att blodcirkulationen har stannat och att muskulaturen lider av syrebrist. Likstelheten utvecklas stegvis flera timmar efter döden och sprider sig till hela kroppens muskulatur. Till sist avgår likstelheten och muskulaturen blir slapp. (Kiiski 2009, s. 35.)

Eftersom både böj- och sträckmuskulaturen drar sig samman efter döden, orsakar det stelhet i hela kroppen. Därför styvnar kroppen i den position personen var i den stund hen dog. Människornas likstelhet börjar utvecklas 2–4 timmar efter döden och hela muskulaturen är stel efter 6–8 timmar. Likstelheten är fullt utvecklad ungefär 10–14 timmar efter döden. Om likstelheten bryts 5–8 timmar efter döden, så återkommer likstelheten i samma grad tillbaka. I rumstemperatur börjar likstelheten försvinna om cirka 2–3 dagar och har försvunnit totalt efter 3–4 dagar. (Kiiski 2009, s. 35.)

Likstelheten börjar i hela kroppens muskulatur samtidigt, men den utvecklar sig snabbare i mindre muskler, som till exempel fingrar och tår. Högre temperaturer försnabbar vanligtvis processen, medan låga temperaturer gör den långsammare. Likstelheten utvecklas långsammare i större muskler, men kan vara längre, medan likstelheten utvecklas snabbare i mindre muskler. Då försvinner likstelheten också snabbare. (Kiiski 2009, s. 35.)

Likstelheten utreds genom att böja på likets leder. Det ska göras systematiskt så att man börjar från käkleden, varefter man granskar halsen, fingrarna, handleden, armbågen, axeln, tårna, vristen, knäna och till sist midjan. (Kiiski 2009, s. 35.)

Kroppens nedkylning orsakas av syrebrist. Blodcirkulationen och syret håller kroppens temperatur vid cirka 37 Celsius grader. Andra faktorer som påverkar temperaturen på en avliden är miljöns temperatur, underlaget, klädseln, kroppsbyggnaden, feber eller låg kroppstemperatur vid döden. En tumregel är att temperaturen sjunker med en grad i timmen vid normala förhållanden. Med normala förhållanden menas att döden har skett inomhus och att den avlidne är naken eller i underkläder. (Kiiski 2009, s. 35.)

Redan ett tag efter döden kan huden på en avliden kännas sval. Genom att mäta temperaturen på en avliden, kan man uppskatta när döden inträffat. Efter döden anpassar sig den avlidnes temperatur till omgivningens temperatur. Att mäta temperaturen av en avliden är inte en rutinåtgärd i alla dödsfall. Vid misstanke om brott mot liv eller vid andra dödsfall där det kan vara av betydelse att mäta temperaturen för att utreda när döden inträffat, så mäts temperaturen. Om temperaturen på den avlidne är samma som omgivningens temperatur, går det inte att uppskatta tiden när döden har inträffat. Vid mätningen av temperaturen bör alltså både omgivningens och avlidnes temperatur beaktas, samt de andra faktorerna som har påverkat på den avlidnes temperatur. (Kiiski 2009, s. 36.)

Om man gör beslutet att mäta temperaturen av den avlidne, så ska det göras i det förhållande som rådde då döden inträffade. Man ska med andra ord inte öppna fönster eller dörrar och inte heller flytta liket mer än vad man behöver. Temperaturen mäts från likets ändtarm. Man ska mäta temperaturen minst två gånger och anteckna temperaturen och tiden. Dessutom ska man mäta temperaturen på underlaget och omgivningen. (Kiiski 2009, s. 36.)

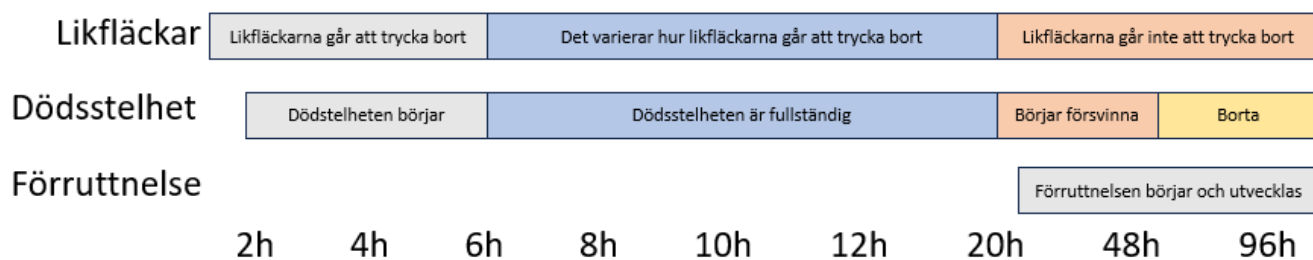
Uttorkning beror dels på att kroppens vätskor söker sig neråt på grund av gravitationen, dels på att vätskorna avdunstar. Uttorkningen sker vanligtvis i torr och varm miljö där luftventilationen är bra. I sådana förhållanden kan huden på liket bli tunn och färgen blir brun. Efter några veckor eller till och med månader kan huden börja växa fast på skelettet. Uttorkningen börjar oftast i fingrarna, tårna, läpparna och på nästippen. (Kiiski 2009, s. 36.)

Förruttelse beror på att hudens och tarmarnas bakterier börjar bryta ner kroppens inre organ. Det i sin tur är orsaken till lukten, som lockar insekter och larvar. Kroppen bryter också ner socker, som orsakar att det bildas mjölksyra och alkohol som biämne i kroppen. Därför kan det hittas alkohol i liket under dödsorsaksutredningar fastän den som avlidit aldrig har intagit alkohol. (Kiiski 2009, s. 36–37.)

Förruttnelsen börjar oftast bredvid magen efter 2–3 dagar. Färgen blir grönaktig och förekommer vanligtvis först vid högra sidan av magen. Efter ungefär en vecka, blir hela huden grön-gul-blåaktig och det börjar bildas blåsor på kroppen. (Kiiski 2009, s. 37.)

Efter drygt en vecka börjar det bildas gaser i kroppen, som orsakar att huden sväller. Trycket i kroppen som uppstår på grund av gaserna, orsakar att det pressas blodliknande vätska från näsan och munnen. Den blodliknande vätskan är inte blod, utan det är vätskor som bildas i förruttnelseprocessen. I varmt och fuktigt klimat kan förruttnelsen redan börja tidigare. Likaså om personen har lidit av en inflammationssjukdom. Bastuns varma och torra klimat i sin tur saktar in förruttnelsen, eftersom bakterierna inte trivs i bastuns klimat. I fall döden har inträffat utomhus, eller om fönster eller dörrar är öppna, börjar flugorna lägga ägg i den avlidne. Flugorna lägger ägg i näsan och munnen och larverna förstör vävnader. Efter tre veckor blir larverna tillflugor. Andra djur, som råttor kan också förstöra den avlidnes ansikte genom att äta delar av det. (Kiiski 2009, s. 37–38.)

Det är inte ovanligt att förruttnade lik hittas. Främst hittas de i höghuslägenheter och vanligtvis är de äldre som bott ensamma. Det kan hända att de inte har anhöriga eller andra som skulle besöka dem regelbundet. I nutida höghus är luftkonditioneringen effektiv och det kan gå flera veckor innan lukten sprids till trappuppgången. (Kiiski 2009, s. 38.)

Figur 2. Figur över hur sekundära dödstecknen utvecklas (Arnkil 2023).

Figur 2 visar hur sekundära dödstecknen utvecklas. Strax efter döden, ända till sex timmar efter döden, är likfläckarna vid det stadiet att de går att trycka bort. Cirka sex till tjugo timmar efter döden varierar det hur likfläckarna går att trycka bort. Efter cirka ett dygn efter döden går det inte att trycka bort likfläckarna. Dödsstelhetens utveckling syns också på figur 2. Man börjar märka av dödsstelheten ungefär två timmar efter döden. Dödsstelheten är fullständig från sex timmar till nästan ett dygn efter döden. Efter ett dygn börjar dödsstelheten försvinna och efter cirka två dygn är dödsstelheten helt borta. Figur 2 visar även att förruttelseprocessen börjar ungefär ett dygn efter döden och fortsätter att utveckla sig efter det.

3.7 Mottagande av anmälan om en avliden person

Vanligtvis får polisen uppdrag om dödsfall via nödcentralen. Nödcentralen bedömer hur brådskande uppdraget är samt förmedlar vidare information åt polisen via radio. Ibland kan också medborgare komma och anmäla personligen om anhörigas dödsfall åt polisen. Polisen kan även hitta en avliden i samband med ett annat uppdrag. Om det finns en liten möjlighet att personen är i liv eller att personen går att återupplivas, tillkallas även första vårdare på plats. Efter att polisen mottagit anmälan, så börjar förberedelserna. (Kiiski 2009, s. 40.)

3.7.1 Förberedelse

Patrullen som får uppdraget om dödsfall ska förbereda sig väl. Det är av betydelse om den avlidne är i en lägenhet, ute i terrängen, i vattnet, på sjukhus eller om det är fråga om en trafikolycka där någon omkommit. Det är bra att ha med sig engångshalare, skoskydd, engångshandskar, munskydd, desinficeringsmedel, sax, måttband, kamera, blanketter om dödsorsaksutredning, blanketter som ges åt den avlidnes anhöriga och så vidare i bilen. De kan vara till nytta på uppdragsplatsen. (Kiiski 2009, s. 40)

På väg till uppdragsplatsen är det bra att då redan börja göra iakttagelser, som till exempel av motkommande trafik. Ifall det senare uppkommer att döden har skett på grund av ett brott, så kan iakttagelserna vara till nytta i utredningen. (Kiiski 2009, s. 40.)

3.8 Om personen är avliden eller levande

Polisen behöver inte konstatera om personen är död, om en läkare eller förstavården varit på plats och de har konstaterat att personen är död och att hen inte går att återuppliva. Om polisen är först på plats, är polisens uppgift att granska om personen är avliden eller om hen går att återuppliva. Det är viktigt att polisen ändå först tänker på arbetssäkerheten. Det finns en möjlighet att personen dött på grund av brott mot liv och att gärningsmannen ännu befinner sig i närheten. (Kiiski 2009, s. 40.)

Döden är lätt att konstatera om den avlidne är långt i förruttningsprocessen eller stympad. Polisen kan enbart konstatera en person död om det finns sekundära dödstecken. Det lyckas endast om polisen känner igen de sekundära dödstecknen och kan tolka samt analysera dem korrekt. Om det finns flera sekundära dödstecken som är klart synliga kan man konstatera att personen säkert är död. De viktigaste sekundära dödstecknen är likfläckarna, dödsstelheten och förruttnelse. Ifall avlidne inte har tydliga dödstecken, så ska man genast tillkalla vårdpersonal på plats och påbörja återupplivningen. (Kiiski 2009, s. 40–41.)

Brådskan tar slut efter att man konstaterat personen död. Efter att döden har blivit fastställd är polisens följande åtgärd att utreda om döden har orsakats av brott eller inte. Största delen av dödsfallen har inte skett genom brott, men det kan vara svårt att avgöra det på plats och ställe. Att utesluta eller avslöja brott mot liv, är en av de viktigaste uppgifter som polisen har i dödsorsaksutredning. Det är inte acceptabelt, att ett brott mot liv går vidare från polisen som ett naturligt dödsfall. (Kiiski 2009, s. 41.)

3.9 Skäl att misstänka brott

Vid misstanke om brott är första patrullens åtgärder annorlunda än vid normala och naturliga dödsfall, där det inte finns någon brottsmisstanke. För det första ska första patrullen göra området arbetssäkert, så att de inte finns någon misstänkt på området. Efter att platsen är arbetssäker, ska man granska offrets situation och ge första hjälp vid behov. Patrullen ska ha i åtanke att det kan finnas flera offer eller gärningspersoner på området. (Kiiski 2009, s. 41–42.)

Efter att man har gjort platsen arbets säker och man har konstaterat att offret har avlidit, ska området avspärras i tillräcklig omfattning. Om händelseplatsen är en lägenhet eller annars inomhus, är det lätt att avspärra området genom att stänga dörrar. Syftet med avspärrningen är att säkerställa att utomstående inte har tillträde till händelseplatsen eller till dess närhet. Ytterligare så ska första patrullen förmedla informationen om brottet vidare till fältchefen och allmänna ledaren, samt tillkalla tekniken på plats. Tillvägagångssätten kan också variera beroende på polisinrättningen. (Kiiski 2009, s. 42.)

Första patrullen ska försöka hålla brottsplatsen orörd och undvika att brottsplatsen ytterligare kontamineras. Patrullen kan ändå göra iakttagelser om omständigheter som snabbt kan förändras. De kan till exempel dokumentera brottsplatsen genom att fotografera. Första patrullen ska också försöka komma ihåg var de har rört sig på brottsplatsen och vilka föremål de har rört. Den informationen ska förmedlas vidare till tekniken. Om det finns andra personer vid brottsplatsen, så ska första patrullen även uppta deras personuppgifter och utföra förberedande samtal med dem. Då man rör sig på en brottsplats, ska man skydda sig tillräckligt för att undvika kontamination. (Kiiski 2009, s. 42.)

3.10 Det finns inte skäl att misstänka brott

Som tidigare nämnt, så är de flesta dödsfall sådana där det inte finns brottsmisstanke. I sådana situationer är det vanligt att patrullen som fått uppdraget, sköter den från början till slut. I detta kapitel kommer jag att beskriva olika moment och åtgärder som görs vid dödsfall där det inte misstänks brott. (Kiiski 2009, s.42.)

3.10.1 Dokumentering genom att fotografera

Händelseplatsen ska fotograferas så snabbt som möjligt. Dokumenteringen har lyckats, då utredaren får en klar bild av händelseplatsen och omständigheterna. Patrullen ska även fotografera den avlidne. Den avlidne ska fotograferas i den position som den avlidne hittades i, men också under likbesiktningen och när den avlidne är naken. Om det finns något redskap eller annat som kunde ha använts för att orsaka döden, ska det även fotograferas. Man kan även spela in en video på händelseplatsen och den avlidne. (Kiiski 2009, s.43.)

3.10.2 Utredning av låset

Om den avlidne hittas i en lägenhet eller i ett hus där det är möjligt att låsa dörrar, ska låset undersökas. Det som intresserar polisen beträffande låset är om dörren har varit i lås, i hurdant läge låset var då polisen kom på plats och i hurdant läge låset var då den avlidne hittades. Ytterligare så ska man granska hurdant lås det är frågan om låset fungerar och om dörren är låst från insidan eller utsidan. Det är väsentliga iakttagelser då man analyserar om det är fråga om ett självmord, en naturlig död eller brott mot liv. (Kiiski 2009, s.43.)

3.10.3 Utredning av omständigheter

Efter att man fotograferat och eventuellt spelat in video av händelseplatsen, börjar själva utredningen. Det är av nytta att använda sig av blanketten om dödsorsaksutredning som finns i polisens blankettregister. Om det är fråga om ett lik som hittats i vattendrag, så finns det blanketter som är avsedda för dem. I stora drag är blanketterna omfattande och innehåller allt som bör beaktas i utredningen. Men alla uppdrag är ändå olika och man ska utreda allt som kan ha med ärendet att göra. Blanketterna är enbart riktgivande, men de ersätter inte fantasi och kunskap. På dödsorsaksblanketten ska man anteckna i hurdana omständigheter den avlidne hittats. Det innebär att man dokumenterar var den avlidne är, i vilken position hen är, underlaget, möjliga redskap och klädseln. (Kiiski 2009, s.43–44.)

Exempel

Den avlidne ligger på rygg i köket i sin egen lägenhet. Den avlidne ligger på ett parkettgolv och det finns en blodfläck på högra sidan av huvudet. Huvudet är bredvid spisen i köket, svängt åt höger. Vänstra handen är i krok så att den vilar på den avlidnes bröst och högra handen är utsträckt till sidan. Fötterna är raka i riktning matbordet. Den avlidne har på sig underbyxor. I högra handen har den avlidne en kniv.

3.10.4 Utredning av identitet

Det är önskvärt att utreda den avlidnes identitet så snabbt som möjligt. Ofta vet man vem den avlidne är redan då nödcentralen ger uppdraget. Identiteten kan ibland inte fastställas fastän man är på plats. Om det finns någon anhörig på plats kan den anhöriga bekräfta identiteten. Om förruttningsprocessen har börjat kan det vara svårt att känna igen den avlidne. Identifieringen kan vara svår fastän personen nyligen avlidit. (Kiiski 2009, s. 44.)

Ofta utreds identiteten genom att granska den avlidnes fickor. Vanligtvis bär personer på dokument, som pass, körkort eller bankkort, som i alla fall kan ge riktlinjer om vem den avlidne är. Det finns dock ingen garanti för att den avlidne är samma person som på dokumenten. Ifall någon dött i sitt hem, så ger i sin tur posten riktlinjer vem den avlidne är. Det lönar sig ändå att ha i åtanke att postens mottagare nödvändigtvis inte är den som har avlidit. Telefonen som den avlidne har på sig, vara till hjälp när det gäller att utreda identiteten. (Kiiski 2009, s. 44.)

I vissa måste fingeravtryck tas från den avlidne för att utreda identiteten. Det kan även bli en åtgärd för första patrullen. Vanligtvis besöker tekniker bårhuset, för att antingen ta fingeravtryck där eller för att ta en del av fingerspetsen med sig, för att senare utreda fingeravtrycken på laboratoriet. (Kiiski 2009, s. 44.)

3.10.5 Yttre likbesiktningen

Om möjligt ska en yttre likbesiktning göras på händelse- eller fyndplatsen. Om man inte kan utföra den yttre likbesiktningen på grund av till exempel sörjande anhöriga eller för att den avlidne är på en offentlig plats, ska den yttre likbesiktningen göras senast på bårhuset. För att kunna utföra en pålitlig likbesiktning, ska avlidne kläs av. Kläderna ska tas bort som normalt, men om det på grund av likstelheten inte lyckas, kan kläderna klippas sönder. Om det finns misstanke om brott får man inte klippa sönder kläderna, utan de tas bort normalt och sätts i en separat papperspåse. (Kiiski 2009, s. 45.)

Undantagsvis behövs inte kläderna tas bort om förruttningsprocessen har pågått länge. Kläderna behövs inte heller tas bort från vattenlik eller brandlik. I sådana situationer är det vanligt att kläderna har limmats fast på kroppen eller smultit fast på huden. Då kläs personen vanligtvis av tillsammans med rättsläkaren antingen vid obduktionen eller vid en yttre likbesiktning. (Kiiski 2009, s. 45.)

En yttre likbesiktning görs systematiskt och genom att noggrant dokumentera åtgärderna. Det är praktiskt att ena patrullmedlemmen utför den yttre likbesiktningen medan andra dokumenterar. För det första utreds likfläckarna. Likfläckarna utreds genom att granska om det finns likfläckar och hur likfläckarna har utvecklats. Det gör man genom att trycka på likfläckarna och granska deras färg. Det som man speciellt ska fästa uppmärksamhet på är om likfläckarna motsvarar positionen som den avlidne hittades i. Till följande granskas dödsstelheten. Det görs genom att böja på lederna. Man börjar från käken, varefter man systematiskt granskar nacken, fingrar, handleden, armbågen, axeln,

tår, vristen, knän och höften. Syftet är att granska om dödsstelheten håller på att utvecklas, om den är fullt utvecklad eller om den håller på att försvinna. (Kiiski 2009, s. 45.)

Efter det mäter man temperaturen. Det är inte nödvändigt i alla dödsfall, men vid brottsmisstanke mäts temperaturen alltid. Om temperaturen på den avlidne är samma som i omgivningen, kan inte temperaturen användas i utredningen, eftersom man inte kan använda mätningen för att uppskatta tidpunkten då döden inträffat. Då förruttnelseprocessen har börjat är den avlidnes temperatur samma som omgivningens. Temperaturen mäts med en termometer, som sätts cirka 10 cm i ändtarmen. Dessutom mäts omgivningens och underlagets temperatur. (Kiiski 2009, s. 45–46.)

I den yttre likbesiktningen granskas även förruttnelseprocessen. Det kan anses vara lätt att granska. Förruttnelsen börjar bredvid magen och syns som en grönaktig färg. Värme försnabbar förruttnelseprocessen, medan kyla i sin tur gör den långsammare. (Kiiski 2009, s. 46.)

Liket granskas också för att hitta eventuella skador. Skadorna kan vara allt från små blåmärken och sår till skottskador. Skadorna fotograferas och stället för skadan dokumenteras. Ytterligare så ska man beskriva skadornas storlek och möjliga färg. Rättsläkaren är också intresserad av eventuella nålmärken och av så kallade negativa iakttagelser, som till exempel att den avlidne inte har skador. (Kiiski 2009, s. 46.)

3.10.6 Uppskattning när döden inträffat

I dödsattesten som läkaren skriver, dokumenteras dödsorsaken och datum för när döden inträffat. Tidpunkten för döden är oftast en uppskattning. Läkaren har nytta av polisens insamlade material av dödsorsaksutredningen när läkaren bestämmer tidpunkten för döden. (Kiiski 2009, s. 47.)

Tidpunkten för döden uppskattas oftast på basis av många faktorer. Faktorerna är till exempel sekundära dödstecken, anhörigas och grannarnas berättelser, läkemedelsdosetter, posten, kylskåpsinnehållet, telefonen och så vidare. Då någon dött i sitt hem är det vanligtvis pålitligt att uppskatta tidpunkten för döden genom att granska posten. Posten utreds genom att granska när posten senast har hämtats från postlådan eller postluckan. (Kiiski 2009, s. 47.)

Genom att undersöka sekundära dödstecken kan man med några timmars säkerhet uppskatta tidpunkten för döden. Sekundära dödstecken är likfläckar, dödsstelhet, förruttnelse och nedkylning. Varje polis borde ha vetskap om vilka de sekundära dödstecknen är och hur de utvecklas. Då man uppskattar tidpunkten för döden på basis av nedkylningen, bör man även beakta övriga omständigheter som påverkar på temperaturen, som till exempel blöta kläder på den avlidne. (Kiiski 2009, s. 47.)

Genom att tala med anhöriga och grannar kan man få nödvändig information om den som avlidit och när hen avlidit. Polisen kan få en tidsram när den avlidne senast har varit i liv genom att tala med grannar och anhöriga. Tidsramen kan ändras då polisen får ny information. Det är av nytta att granska den avlidnes telefon. Genom att undersöka samtalshistoriken och meddelandehistoriken får man också en tidsram för när döden möjligtvis inträffat. Om det finns en läkemedelsdosett ska den granskas för att kunna fastslå när personen senast intagit sina mediciner. Även innehållet i kylskåpet kan ge en uppfattning om när döden inträffat, då man granskar produkternas "bäst före" datum. (Kiiski 2009, s. 48.)

Då alla polisens iakttagelser av när döden möjligtvis har inträffat tas i beaktande, kan man relativt säkert uppskatta tidpunkt för döden. Rättsläkaren jämför sina egna iakttagelser med polisens och bestämmer tidpunkt för döden som dokumenteras i dödsattesten. Polisens egen uppfattning om när döden har inträffat underlättar även förundersökningen vid brottsmisstanke. (Kiiski 2009, s. 48.)

3.10.7 Förflyttning av avlidne till bårhus eller obduktion

Polisens uppgift är att arrangera transport av lik till antingen bårhuset eller till en rättsmedicinsk obduktion. Transporten sker i huvudsak efter att den yttre likbesiktningen är gjord. Efter den yttre likbesiktningen transporteras en naken avliden till en överenskommen plats, antingen till bårhuset eller till obduktionen. Varje polisinställning har ett avtal med någon begravningsbyrå, som sköter transporten. Begravningsbyrån ska informeras om den avlidnes namn och personbeteckning ifall det finns vetskap om detta. (Kiiski 2009, s. 48–49.)

3.10.8 Den avlidnes egendom

Polisen bär ansvaret för den egendom som den avlidne har på sig. Med det menas kläder, fickornas innehåll, smycken, klockor, väskor och så vidare. Polisen ansvarar också för den avlidnes fordon, om fordonet har något med döden att göra. Om egendomen inte är av utredningsintresse för polisen att

bevara, så kan egendomen ges åt anhöriga eller lämnas kvar i lägenheten. Värdefull egendom, som en stor summa pengar eller värdefulla smycken, kan tas med till polisstationen, för att överlämnas åt anhöriga. Om den avlidne har hittats utanför sitt hem, tas egendomen med till polisstationen. Egendomen som polisen tar med sig ska dokumenteras. Det ska även dokumenteras var egendomen lagras, om egendomen getts till en anhörig, om man har lämnat egendomen kvar någonstans och så vidare. Anhöriga kan hämta egendomen från polisstationen mot kvitto. (Kiiski 2009, s. 49.)

3.10.9 Förande av dödsbud

Om ingen anhörig är medveten om döden, ska polisen föra dödsbud så snabbt som möjligt. Anhörigas identitet utreds genom att granska befolkningsregistret VTJ. Det förutsätter att man vet identiteten på den avlidne. Från befolkningsregistret VTJ får man information om anhöriga, som namn och adress. I första hand förs dödsbudet åt eventuell make/maka eller fullvuxna barn. Av praktiska skäl förs dödsbudet till den som bor närmast. (Kiiski 2009, s. 49.)

Dödsbud ska man föra finkänsligt och man ska beakta vilken tid på dygnet man för dödsbudet. Om det inte finns någon grund för att föra dödsbud på natten, så kan man vänta. Vid brottsmisstanke förs ändå dödsbudet även på natten, eftersom förundersökningen sätts i gång och anhöriga kan ha viktig information med tanke på förundersökningen. Om det inte finns anhöriga inom det egna distriktet, så skickas det begäran om undersökningshjälp till den polisinrättning där de anhöriga har sin hemadress. (Kiiski 2009, s. 49–50.)

3.10.10 Skrivande av anmälan

Den patrull som varit på fynd- eller händelseplatsen skriver också en anmälan. Vid brottsmisstanke skrivs det en R-anmälan och en S-anmälan, medan det i naturliga dödsfall skrivs en S-anmälan. Då man fyllt i blanketterna om dödsorsaksutredning noggrant redan på plats, underlättar det att skriva anmälan. Följande information ska skrivas i anmälan:

- när och hur har polisen fått informationen om döden
- vilka poliser som varit på plats
- händelse-/fyndplatsen
- när den avlidne säkert varit i liv senast och vem som gett den informationen
- Tidpunkten för döden om man vet den, annars klockslag när man hittat den avlidne
- omständigheter kring döden
- hur man konstaterat att personen är död

- hur man identifierat den avlidne
- sekundära dödstecknen
- eventuella skador
- om en läkare gjort yttre likbesiktningen, vilken läkare som har gjort den
- Möjlig teknisk undersökning
- Eventuelle meddelanden som den avlidne lämnat
- användning av rusmedel, alkohol, tobak, narkotika eller andra läkemedel
- andra möjliga gifter som kan ha orsakat döden
- tidigare självmordsförsök eller hot om självmord
- information om eventuell vård, sjukdomar, skador, var personen blivit vårdad
- anhörigas information, namn, adress, telefonnummer
- om har anhöriga fått information om döden
- vem som transporterar den avlidne och vart den avlidne transporteras (Kiiski 2009, s. 51.)

3.11 Olika dödsfall

Dödsorsaksutredningen är på relativt bra nivå i Finland och det sägs att Finland har en av den bästa statistiken för utredning av dödsorsaker. Allt fler dödsfall utreds rättsmedicinskt och det görs allt fler obduktioner. För polisen och för det allmänna rättskyddet är det viktigt att utesluta brott.

Ofta ställs frågor varför det utförs en rättsmedicinsk undersökning i klara fall, där någon till exempel blivit påkörd av ett tåg eller en åldring dött medan hen sovit. Dödsfallen blir klara först efter att man utrett fallen. En åldring kan bli mördad och en person som har blivit påkörd av ett tåg kan ha blivit slängd under tåget. Dessutom är det bestämt i lag, när polisen ska utföra dödsorsaksutredning.

I följande kapitel har jag beskrivit olika dödsfall, som polisen ofta bemöter. De olika dödsfallen är trubbigt våld (tylppå väkivalta på finska), död på grund av kvävning, dödsfall orsakade av eggvapen, skottskador, död på grund av brand och förgiftningsdöd. (Kiiski 2009, s. 60–61.)

3.11.1 Trubbigt våld

Med trubbigt våld avses all annan slags våld eller händelser som inte är orsakade av eggvapen, skjutvapen eller kvävningsredskap. Största delen av trubbigt våld sker i trafiken, där skadorna bildas på grund av en krock. Trubbigt våld framkommer också i arbetsolyckor, om någon till exempel blivit under något tungt eller fallit från en hög höjd. Det samma gäller i självmordsfall där någon avsiktligt hoppar högt ifrån eller hoppar under fordon i trafiken. Också misshandlar där någon blir slagen, sparkad eller knuffad kan bidra till skador av trubbigt våld. (Kiiski 2009, s. 61.)

För enskilda poliser är det viktigt att känna igen olika former av våld och skador. Kunskapen kan underlätta att göra slutsatser, som hur skadan eller skadorna har uppkommit, vad som har orsakat skadan och när skadan har uppkommit. Det är viktiga slutsatser då man överväger om döden är en arbetsolycka, brott mot liv eller självmord. Man bör också utreda hur skadan har uppkommit, med vilket redskap, var och när skadan har uppkommit och om skadan har varit orsaken till döden. Exempel på olika skador är skavsår, blåmärken och krosskador. (Kiiski 2009, s. 61.)

Skavsår förekommer vanligtvis i trafikolyckor. Skavsåren bildas då något sliter eller rör sig längs med huden, så att ett lager av huden försvinner. Till exempel när en cyklist faller omkull i fart, kan hudlagret förstöras av asfalten. Vid skavsår kan det förekomma blödning. Skavsåren är viktiga i utredningen. Till exempel kvävningmärken på halsen kan ge riktlinjer om vilket föremål som använts vid kvävningen. (Kiiski 2009, s. 62.)

Blåmärken bildas vid trubbigt våld som riktas rakt mot huden, som inte söndrar hudlagret. I stället söndras vävnader och blodådror som orsakar blåmärken. Storleken och formen av blåmärken beror inte enbart på kraften av våldet, utan också på skicket på vävnaden samt vart våldet har riktats. Det bildas lättare blåmärken runt ögonen, i huvudet, på smalbenen och vid höften. Fastän man fått ett slag på pannan, kan blåmärken ändå bildas runt ögat. Det beror på att gravitationen drar ner blodet och blodet samlas runt ögat. Ett slag med knytnäven orsakar vanligtvis ett ojämnt blåmärke utan klara gränser. Slag med till exempel batong eller käppar bildar blåmärken som motsvarar formen av redskapet. Blåmärken ändrar färg med tiden. I början är de blåviolettera, varefter de blir brunaktiga, gröna och till sista gulaktiga. Det tar ungefär sju dagar tills blåmärken blir gulaktiga. (Kiiski 2009, s. 63–64.)

Figur 2. Figur över hur blåmärken utvecklas (Arnkil 2023).

Krosskador är sår som uppkommer på huden och i vävnader under huden. Typiskt för krosskador är ojämna kanter på såren och ojämna mönster. På hårda ytor där det finns skelett under påminner krosskadorna om skärsår. Runt krosskadorna finns det oftast främmande ämnen eller föremål som

sand, glasskärvor, målfärg, träsplitter och så vidare. Krosskadornas placering kan ge riktlinjer om skadorna har blivit självorsakade eller om någon annat orsakat skadorna. (Kiiski 2009, s. 65.)

Huvudet och halsen är de vanligaste kroppsdelarna som blir föremål för trubbigt våld. Våld som riktar sig mot huvudet är utredningsmässigt intressanta på grund av att de kan vara allvarliga skador som orsakar att man dör. Skador i huvudet är inte alltid synliga, på grund av att håret kan täcka skadorna. Dessutom kan det finnas enbart inre skador. Huvudet ska utredas genom att känna med fingrarna på hårbotten och skallen. Alla skador ska dokumenteras och fotograferas. (Kiiski 2009, s. 65–66.)

Halskotorna, ryggmärgen, struphuvudet, luft- och matstrupen samt blod och nervsystemet är utsatta då våld riktas mot halsen. Brosket i halskotorna kan ta skada av lätta kläm eller slag, som kan orsaka blödning i halsen. Blodet kan täppa luftvägarna som kan orsaka att personen kvävs. Klämmande eller slag på halsen kan även orsaka att hjärtat slutar slå. (Kiiski 2009, s. 66.)

3.11.2 Död på grund av kvävning

Inom rättsmedicinen betyder kvävning att en utomstående faktor påverkar på ett sådant sätt att det uppstår akut eller halv akut syrebrist. Kvävning kan orsakas av många olika faktorer, som någon störning i andningen eller i blodcirkulationen. (Kiiski 2009, s. 69.)

I de flesta kvävning dödsfall riktas det våld mot halsen. I våld som riktas mot halsen finns det en risk att andningsvägarna täpps så att lungorna inte får syre. Även blodcirkulationen från och till huvudet kan täppas. I halsen finns även känsliga nerver, som *sinus caroticus*. Sinus caroticus befinner sig på sidan av halsen. Tryck på sinus caroticus kan ge nervimpulser till hjärtat, som kan orsaka att blodtrycket sjunker. Det kan också orsaka flimmer och till och med att hjärtat slutar slå. Brosket på struphuvudet kan skadas om kraftigt våld riktas mot halsen. Även halskotorna och ryggmärgen kan ta skada. Om någon hängt sig eller blivit hängd och personen fallit några meter, uppstår frakturer i halskotorna, som leder till omedelbar död. (Kiiski 2009, s. 69.)

Vanligtvis tar en kvävning död 4–10 minuter. Längden beror på hur kraftig syrebristen är och hur mycket koldioxid som lagras i kroppen. Första fasen i en kvävning kallas för ångestfasen. Efter ångesten börjar personen krampa. Dessa faser varar mellan 1–3 minuter. Efter krampfasen slutar andningen fungera. (Kiiski 2009, s. 70.)

Då någon omkommit genom att kvävas, måste polisen reda ut vad som har orsakat kvävningen. Vanligtvis blir det utrett under platsundersökningen och under förberedande samtal med anhöriga. Även vid en kvävningssdöd ska en yttre likbesiktning göras. Vanligtvis blir huden blå i ansiktet ända till nedre delen av halsen. Kännetecknande för en kvävningssdöd är också röda prickar i ögonen och på ögonlocket. De röda prickarna är små blödningar. (Kiiski 2009, s. 69.)

Vanliga dödsfall på grund av kvävning är *syrebrist, mekaniskt förhindrande av andningen, täppta andningsvägar, strypning, hängning och drunkning*. Syrebrist orsakas i vanligt lufttryck då något annat ämne slår ut syret. Som i till exempel bränder där kolmonoxiden tar över syret. Syrebrist kan också förekomma i slutna utrymmen, som bakluckan av en bil eller ett stängt kylskåp som inte är i bruk. Syrebrist förekommer också i fall där någon avlidit med en plastpåse över huvudet. Vanligtvis är de självmordsfall, men det kan även vara fråga om olyckor eller brott mot liv. Ofta används vanliga butiksplastpåsar. När polisen inleder sin utredning, ska plastpåsen lämnas kvar på den avlidne ända till obduktionen då rättsläkaren tar bort den. (Kiiski 2009, s. 71.)

Med *mekanisk hindrade av andningen* avses att det uppstår kraftig press mot bröstkorgen eller magen. Pressen riktar sig mot andningssystemen som inte kan fungera. Det är vanligt förekommande vid till exempel laviner, trafikolyckor eller till exempel då någon blir i kläm under en bil till exempel vid däckbytet. I dylika fall kan man känna igen de typiska kännetecknen för kvävningssdöd som är att huden blir blå vid huvudet och halsen samt att det uppkommer röda prickarna i ögonen, ögonlocken och eventuellt vid läpparna. (Kiiski 2009, s. 71.)

Luftvägarna kan bli täppta både utifrån och inifrån. Munnen och näsan kan bli täppt av i princip vad som helst. Då berusningsnivån är hög, kan man också kvävas på grund av att näsan och munnen trycks mot underlaget så att luftvägarna täpps. Då man påträffar en så pass berusad person ska personen sättas i framstupa sidoläge. Luftvägarna kan också täppas på sovande barn, om till exempel ett husdjur sover ovanpå barnet så att barnets luftvägar täpps. Det förekommer även brott mot liv, där luftvägarna blir täppta, på grund av att det till exempel som redskap används en dyna. Vid brott mot liv finns det vanligtvis andra tecken som tyder på våld, som till exempel blåmärken och sår. Inre täppningar i luftvägarna är vanliga, men de medför sällan brottsmisstanke. Det är vanligtvis barn och berusade som får främmande föremål i luftstrupen och kvävs på grund av det. (Kiiski 2009, s. 71–72.)

Rättsmedicinskt förklaras *strypning* som något man gör med händer eller med ett redskap. Om man misstänker att någon dött på grund av strypning, finns det samtidigt misstanke om brott, speciellt om

någon har blivit strypt av en annan person. I polisens undersökning är det viktigt att granska halsen och förändringar i halsens vävnader. I undersökningen ska det utredas om det finns andra tecken på våld på den som har avlidit och om det finns något som skulle tyda på att personen har försvarat sig själv. Omgivningen där den avlidne hittades kan tyda på om det har skett någon slags våld på plats. Det kan användas olika redskap för att strypa någon. Redskapen kan vara till exempel ett rep eller ett snöre. När man misstänker att någon har blivit strypt av ett redskap, ska man i den yttre likbesiktningen fästa extra uppmärksamhet på att få reda på vilket redskap som använts och i hurdana omständigheter. Till skillnad från märken i hängningsfall, är märkena som uppstår av strypning vanligtvis oklara utan tydliga gränser. Det finns vanligtvis skrapsår som uppkommit då personen försökt motstå strypningen och naglarna har mot halsen. Hängningsmärken i sin tur är klarare och tydligare. I fall där man använt händerna för att strypa någon, uppstår vanligtvis fingermärken. Oftast är tummen på ena sidan av halsen och de fyra övriga fingrarna på andra sidan. (Kiiski 2009, s. 72–73.)

I *hängningsfall* kan det vara fråga om självmord, brott mot liv eller olyckor. Mest förekommande är ändå självmord och det är vanligare bland män. Då polisen påträffar en hängd person, bör polisen tänka på om det är fråga om självmord, ett brott mot liv eller en olycka. Man ska även beakta att offret kan ha dödats tidigare och efter det flyttats. Polisen ska fotografera händelseplatsen och den avlidne före den avlidne tas ner. Det ska även dokumenteras var repets eller redskapets knut ligger. Vid typiska hängningsfall är knuten bakom nacken och den avlidne hänger fritt i repet. Om det finns stödredskap i närheten av den avlidne ska även de dokumenteras. Det kan vara till exempel en stol eller ett bord, som den avlidne stått på före hen hängts sig. I hängningsfall vill man ha svar på frågor som hur och var hängningsredskapet är fastknutit, hur lång sträckan är mellan den avlidnes huvud och stället där redskapet blivit fastknutet och om likfläckarna motsvarar den avlidnes position. I typiska hängningsfall är likfläckarna ovanom redskapet på halsen, från händerna till armbågen och från fötterna till midjan. Likfläckarna ska alltid dokumenteras noggrant. Man ska också utreda om redskapet motsvarar märket på halsen och hur många märken det finns på halsen. Ifall det är fråga om självmord, borde märket på halsen vara lika brett som redskapet och övriga märken borde inte finnas. När den avlidne tas ner, så ska också antingen hela hängningsredskapet eller en del av det tas med. Det lämnas runt halsen. I hängningsfall ska man aktivt leta efter möjliga självmordsbrev. (Kiiski 2009, s. 74–75.)

Drunkning sker då man andas in någon vätska. Största delen av drunkningarna sker på sommaren, men de förekommer året runt. Det påbörjas alltid eftersök av person då det finns misstanke om att

någon nyligen drunknat, eftersom en drunknad alltid sjunker ner på botten i början. Vanligtvis är det räddningsverkets dykare som sköter eftersöket. Ibland hittar man inte den som har drunknat under de första dagarna, eftersom vattnets strömmar kan ha flyttat på den avlidne. Efter att den avlidne har hittats, flyttas den avlidne till stranden där polisen börjar utredningen av liket. Polisen börjar med att fotografera den avlidne och dess klädsel. Klädseln och övriga iakttagelser ska dokumenteras på blanketterna om dödsorsaksutredning och vattenliksblanketten, det vill säga Postmortala förändringar i vattenlik, som finns i polisens blankettregister. (Kiiski 2009, s. 76–77.)

En drunknad är vanligtvis vänd med ryggen mot ytan. Det betyder att likfläckarna befinner sig på magen och vid extremiteterna. I kallt vatten är likfläckarna mer röda än normalt. Om det finns skum vid näsan på någon som drunknat, är det ett relativt klart tecken på att personen har andats in vatten. Skummet försvinner snabbt i luften, så det ska omedelbart fotograferas. Om det inte finns skum eller det inte kommer skum från näsan, ska det också dokumenteras. (Kiiski 2009, s. 77.)

En drunknad person kan ha mycket skador, som bildats av stenar och stockar på botten. Även båtar kan skada en som har drunknat. Man ska ändå ta i beaktande att skadorna kan ha uppkommit på grund av våld. En som har drunknat sjunker till början ner mot botten med ansiktet före. Då förruttnelseprocessen börjar flyter den avlidne upp till ytan. När polisen får anmälan om ett flytande lik, ska den avlidne fås till stranden. Vanligtvis sker det i samarbete med räddningstjänsten. Ofta är flytande lik redan långt i förruttnelseprocessen och de är väldigt mjuka. Därför ska liket behandlas försiktigt och det rekommenderas att man använder sig av linor då den avlidne lyfts upp till stranden. Man ska inte klä av en avliden som förruttnat i vattnet, utan det sker vid obduktionen.

Exempel på frågeställningar vid drunkningsfall:

- Har personen råkat levande i vattnet och har personen dött genom att drunkna?
- Är det fråga om självmord, brott mot liv eller en olycka?
- Har personen fallit i vattnet eller har personen blivit dränkt?
- Har personen blivit dödad tidigare och efter döden blivit slängd i vattnet?

Det ska alltid tas ett vattenprov från det vatten där avlidne har hittats. Med det säkrar man att personen har varit i liv när hen har drunknat. Provet jämförs med vattnet som hittas i lungorna och då kan man utesluta att personen var död före hen råkade i vattnet. (Kiiski 2009, s. 77–78.)

3.11.3 Dödsfall förorsakade av eggvapen

Kniv har traditionellt använts genom tiderna som redskap i brott mot liv. I ungefär hälften av de brott mot liv som händer i Finland, har kniv använts. Användningen av andra eggvapen har ändå blivit mer vanligt. Andra eggvapen kan vara skruvmejsel, glasskärvor eller söndriga glasflaskor. (Kiiski 2009, s. 79.)

När polisen påträffar en avliden som har huggsår, ska polisen bedöma om det har skett ett brott, en olycka eller om det är fråga om självmord. Ofta ger utredningen av fynd- eller händelseplatsen och den avlidne riktlinjer för den fortsatta undersökningen. Genom att analysera skadorna, får man vetskap om vilket eggvapen som har använts, hur skadorna har bildats och vem som orsakat skadorna. På grund av hudens elasticitet, så kan huggsåren se olika ut på olika platser på kroppen, fastän man använt samma eggvapen. Även formen och storleken på eggvapnet, hur slaget har träffat och hur eggvapnet har kommit ut ur såret påverkar formen av skadan. Skärsår är längre och inte lika djupa som huggsår. I brott mot liv är det vanligt att skadorna finns på bröstet, vid sidorna eller på ryggen. Sådana skador som det högst sannolikt inte är möjligt att själv åstadkomma, talar för brott mot liv. Även mängden av sår kan avslöja om det är fråga om ett brott, en olycka eller ett självmord. Det finns skäl att misstänka brott om redskapet inte hittas på händelseplatsen. (Kiiski 2009, s. 80.)

I den yttre likbesiktningen är det viktigt att granska offrets händer och armar. Om offret har försökt försvara sig, så är det möjligt att hitta skador på händerna eller armarna. Människan lyfter instinktivt upp händerna för att försvara sig vid angrepp. Det utesluter ändå inte att ett brott har skett om den avlidne inte har tecken på att hen har försvarat sig. I självmordsfall är det vanligt att personen har exponerat huden där hen har skurit eller huggit sig. Vanligtvis är det handlederna, hjärtat eller halsen. Man ska även ta reda på om offret är höger- eller vänsterhänt. I självmordsfall har personen vanligtvis redskapet i sin dominant hand. (Kiiski 2009, s. 81–82.)

Om det misstänkta redskapet finns på fynd- eller händelseplatsen, så får det inte prövas på skadorna på den avlidne. Skadorna kan bli värre och den tekniska utredningen äventyras. Ett blodigt offer får inte heller sköljas eller tvättas, utan den avlidne ska transporteras till obduktionen så orörd som möjligt. Under platsundersökningen ska det beaktas om själva dödandet hänt på fyndplatsen eller om den avlidne har blivit flyttad dit. Oftast finns det blodspår där dråpet hänt, men knivhugg orsakar inte alltid blödning. En som har blivit knivhuggen, kan flytta på sig långa sträckor innan personen förlorar

sitt medvetande. Under platsundersökningen ska man också leta efter ett möjligt brottsredskap. I en lägenhet kan det finnas många knivar, skruvmejslar eller andra redskap som kunde ha använts, men inget av dem behöver nödvändigtvis vara brottsredskapet. Om redskapet inte hittas, ska närområdet genomsökas noggrant. Oftast kastar eller gömmer gärningspersonen brottsredskapet inom 100 meters radie från händelseplatsen. Om det finns en misstänkt flyktrutt från händelseplatsen, ska den granskas noggrant för att hitta brottsredskapet. Brottsredskapet är intressant för utredningen av brottet och det kan undersökas på flera olika sätt, som DNA, fingeravtryck och undersökning av redskapets form. (Kiiski 2009, s. 83.)

3.11.4 Dödsfall förorsakade av skjutvapen

I Finland är jakt och andra skjut hobbyer vanliga. Olika skjutvapen finns det mycket av, både sådana det beviljats lov till och sådana som innehas utan lov. Brottslingar har fått tag på vapen genom till exempel inbrott och dödsbon. Skjutvapen kan orsaka flera olika uppdrag för polisen. Någon kan ha hotat en annan med skjutvapen, någon har hört skottlossningar i sin närhet, det anmäls att någon har blivit skjuten och så vidare. Största delen av de dödsfall som är orsakade av skjutvapen är ändå självmord. (Kiiski 2009, s. 84.)

När polisen får ett uppdrag där det enligt förhandsinformationen finns skjutvapen, betonas arbetssäkerhetens betydelse. När första patrullen konstaterar att det finns en avliden som dött på grund av en skottskada, ska patrullen tänka på om det är fråga om ett brott, självmord eller en olycka. Ofta krävs det en krävande platsundersökning, som polisinspektionens teknikavdelning sköter. (Kiiski 2009, s. 84.)

När kulan penetrerar kroppen blir det ett *ingångshål*. Ingångshålet är oftast mindre än *utgångshålet*. Smuts, olja och sot från kulan kan bli synliga vid ingångshålet. När skottet penetrerar kroppen och kommer ut, bildas det ett utgångshål. Utgångshålen är större än ingångshålen och formen kan variera. (Kiiski 2009, s. 85.)

Det finns tre typer av skott. De är *beröringsskott*, *närskott* och *fjärrskott*. De definieras på basis av distansen. När vapnets pipa berör kroppen eller är några millimeter ifrån huden, kallas det för beröringsskott. Efter beröringsskott är det vanligt att man ser en skada av pipan vid ingångshålet. Kroppsbehåringen omkring skottskadan kan även brinna upp. Om skottet har avlossats längre än några millimeter från personen, men högst 50 centimeter, klassificeras det som närskott. Om skottet

är ett närskott syns vanligtvis krutstänk på kroppen eller kläderna runt ingångshålet. Skott som skjuts längre än 100 centimeter ifrån är fjärrskott. Då finns det inte krutstänk kring ingångshålet. (Kiiski 2009, s. 85–86.)

Om det har använts vapen med låg effekt är både ingångshålet och utgångshålet ungefär lika stort. Ju större energi vapnet har, desto större blir utgångshålet. Om kulan inne i kroppen träffar ett ben, kan benen krossas. Beröringsskott med hagelgevär lämnar en synlig skada av pipan. Det är vanligt att det förekommer brännsår och en ring av sot vid beröringsskott som är skjutna med hagelgevär. Efter beröringsskott och närskott med hagelgevär finns det krutstänkt och sot vid ingångshålet. Delar av patronen kan också finnas kvar i ingångshålet. Beträffande fjärrskott med hagelgevär försvinner själva ingångshålet då skottet av avfyrats från 6–10 meters avstånd. Haglet sprids så flera mindre skador uppstår. Beröringsskott i huvudet med hagelgevär, soldat- eller jaktgevär brukar förstöra huvudet totalt. (Kiiski 2009, s. 87.)

Vanligtvis sköter tekniska avdelningen platsundersökningen vid skjutplatsen. Första patrullen kan göra platsundersökning självmordsfall och då brott är uteslutit. Efter att ha övervägt hur hylsorna, patronerna och vapnen ska tas i beslag, kan de hanteras. Vapnen ska alltid säkras före de transporteras bort från händelseplatsen. Det är viktigt att dokumentera händelseförloppet då vapnet görs säkert, för att klargöra om vapnet var laddat, om det fanns en patron i patronboet och hur många patroner det fanns i magasinet. Krutstänksprov ska tas av alla personer som är på händelseplatsen före de hinner tvätta händerna. Krutstänksprov ska också tas av den avlidne. (Kiiski 2009, s. 89.)

3.11.5 Död orsakad av en brand

Årligen är det i medeltal cirka 100 personer som dör på grund av bränder i Finland. Polisens arbetsuppgifter som berör bränder är varierande, dit hör bland annat avspärning, trafikdirigering och även utredning av brandorsak. Vid bränder ska polisen och räddningstjänsten samarbeta. Ifall en avliden påträffas i en brand ska polisen diskutera med ledaren från räddningstjänsten för att föra fram polisens önskan att hålla fyndplatsen så orörd som möjligt. (Kiiski 2009, s. 90.)

I vissa fall vet man att en person eller personer har blivit inestängda i en brinnande lägenhet eller byggnad. De avlidne kan även påträffas först vid rövningen efter en brand. Brandplatser kräver alltid en platsundersökning och ifall det påträffas en avliden, kallas oftast tekniska avdelningen på plats. (Kiiski 2009, s. 90.)

Brandskadorna delas i första-, andra-, tredje och fjärde gradens skador. Då huden blir röd, svullen och brandområdet är känsligt är det första gradens brännskada. När det börjar lossna hud och det bildas blåsor, är det fråga om andra gradens brännskada. Då alla hudens lager blir skadade och huden bränns så den blir svart, handlar det om en tredje gradens brännskada. I fjärde gradens brännskada börjar huden och kroppen förkolna. (Kiiski 2009, s. 91.)

Hur farlig och dödlig en brännskada är beror på området och storleken av skadan. I tumregel är skadan dödlig om 50 % av kroppen har fått en andra gradens brännskada. Skadan är livsfarlig även om en människa får av tredje gradens brännskador på 30 % sin kropp. Om 70 % av huden får brännskador, överlever en människa sällan. Hur människor tål brännskador beror också på den allmänna hälsan och tidigare sjukdomar. Största delen av dödsfall som sker i bränder beror på att en människa andas in rök. Främst orsakas döden av att man andas in kolmonoxid som bildas i bränder. Andningen kan upphöra även om man andas in höga halter av koldioxid. Hemoglobinet i blodet tar upp 300 gånger effektivare kolmonoxid än syre. Det innebär att syrehalten i blodet minskar och kroppen blir utan syre. Många möbler av plast, som börjar brinna kan utlösa vätecyanid. Vätecyanid är giftigare än kolmonoxid och en person, som har andats in vätecyanid, kan omkomma trots att hen får frisk luft. (Kiiski 2009, s. 92.)

I utredningen av bränder där man påträffar en avliden ska man tänka på om offret varit i liv när branden har börjat eller om offret dött på grund av branden. Ytterligare ska det utredas om det är fråga om ett brott, en olycka eller ett självmord. (Kiiski 2009, s. 92.)

En del av dödsfall som skett i bränder har den avlidne inte brännskador. Branden har antingen slocknat av sig själv eller så har den blivit släckt snabbt. I andra fall kan kroppen ha brunnit så att det endast finns kvar en förkolnad torso. Om kroppen inte har särskilt mycket brännskador, ska man fästa uppmärksamhet på likfläckarnas färg. Grannröda likfläckar tyder på att personen andats in kolmonoxid eller vätecyanid. (Kiiski 2009, s. 92.)

Om den avlidne har sot runt munnen och näsan tyder det på att personen har andats in rök. Då vet man med säkerhet att personen varit i liv under branden. På den avlidnes hud kan det förekomma sprickor, som värmen har orsakat. De påminner om skärsår. En avliden med omfattande brännskador kan vara svår att identifiera. Det kan även vara svårt trots att skadorna är lindriga. Extremiteter kan lossna i branden, skallen kan krossas och i extrema fall kan det enbart finnas glödande skelett kvar.

Ifall händerna sitter kvar på kroppen, är händerna oftast i en kampposition som påminner en boxare. (Kiiski 2009, s. 92–93.)

I utredningen är det viktigt att utreda personens sista stunder före branden. Vanligtvis förstörs en stor del av bevisen i samband med branden. Omständigheterna kring branden och personen som omkommit ska utredas. (Kiiski 2009, s. 93.)

Största delen av bränder är olyckor, där branden har orsakats av oaktsamhet. Även brott mot liv görs genom att tända på byggnader i syfte att ta livet av personen eller personerna i byggnaden. Bränder anläggs också för att dölja bevis. I byggnadsbränder kan det ytterligare vara fråga om självmord. Självmord kan också göras genom att hälla tändvätska på sig själv och sedan tända på. (Kiiski 2009, s. 93.)

3.11.6 Förgiftningsdöd

Förgiftningsdödsfall började öka under 1960-talet. Vid millennieskiftet jämnades takten ut och årligen dör cirka 1000 människor i förgiftning. De vanligaste förgiftningsdödsfallen är på grund av alkohol, läkemedel, narkotika och kolmonoxid. För första patrullen kan det vara svårt att förknippa dödsfallet med förgiftning och det kan framkomma först vid obduktionen att dödsorsaken är förgiftning. Första patrullens åtgärder är viktiga även vid misstanke om förgiftning. Det blir alltid en rättsmedicinsk obduktion vid förgiftningsmisstanke, som till exempel alkoholförgiftning. (Kiiski 2009, s. 93–94.)

När någon dött på grund av förgiftning är det sällan fråga om ett brott. Man ska ändå aldrig utesluta möjligheten till det. Man kan förgifta någon genom att ge gift eller injicera något giftigt i någon, i syfte att ta livet av personen. Då någon har dött i en brand på grund av att personen har andats in rök, klassificeras det som förgiftningsdöd. Det förutsätter att kroppen inte har brännskador. I förgiftningsfall är självmord den vanligaste dödsklassen. Det mest förekommande sättet är att konsumera en livsfarlig dos av läkemedel. De flesta olycksfallen är alkohol- och läkemedelsförgiftningar eller en kombination av dem. Etanol, metanol, etylenglykol och isopropanol är de mest förekommande ämnena i alkoholförgiftningar. Vanlig sprit som säljs på den finländska marknaden innehåller etanol. I etanolförgiftningar är etanolhalten i blodet i medeltal 3,2–3,6 ‰. En del spolarvätskor innehåller metanol. Metanol kan även förekomma i utländska alkoholförpackningar. Årligen registreras i medeltal cirka 20 förgiftningsdöd på grund av metanol. Etylenglykol och isopropanol används i bilar.

Etylenglykol finns i kylarvätska och isopropanol i spolarvätska. Årligen rapporteras tiotals död orsakade av etylenglykol och isopropanol. (Kiiski 2009, s. 94–95.)

Majoriteten av läkemedelsdödsfall är självmord. Resterande är olycksfall eller oklara. Det är typiskt att det både finns läkemedel och alkohol i blodet i självmordsfall där gärningssättet har varit läkemedel. Dessutom finns det oftast flera olika läkemedel i blodet. Vanligaste läkemedlen i självmordsfall är olika värk-, depressions-, sömn- och lugnande mediciner. Narkotikadödsfallen har ökat märkbart de senaste åren. I platsundersökningen är det vanligt att det hittas narkotikarekvisita som nålar, sprutor, vågar, vattenpipor, värmda skedar och så vidare. Oftast hittas även narkotika. Om det finns märken av nålar på den avlidnes hud och det har kommit skum från näsan, tyder det på att personen dött av narkotikaförgiftning. Det kan vara fråga om ett brott, självmord eller en olycka som polisen ska utreda. (Kiiski 2009, s. 95.)

Kolmonoxid är färglös, utan lukt och smak. Bilens avgaser, bränder, spisar, bastukaminer och olika apparater som fungerar på gas är de vanligaste källorna som orsakar kolmonoxiddöd. Ungefär hälften av kolmonoxiddödsfallen är självmordsfall. Ett vanligt sätt att ta livet av sig bland män är att leda bilens avgaser in i bilen med hjälp av en slang. I olycksfall är det vanligtvis fråga om en brand eller att spjället i spisen har stängts för tidigt, så att kolmonoxiden sprids in i huset. Fastän det är sällsynt att ta livet av någon annan med kolmonoxid, så ska det ändå alltid tas i beaktande i utredningen. På händelse- eller fyndplatsen ska polisen inleda utredningsmässiga åtgärder. Det innefattar bland annat dokumentering av platsen och den avlidne. I samband med inledande diskussioner med anhöriga och platsundersökningen kan man få indikationer som tyder på att personen dött i en förgiftning. I platsundersökningen ska man alltid vara observant på rusmedel, som narkotika och andra läkemedel samt alkoholförpackningar. Vid misstanke av kolmonoxidförgiftning ska källan av kolmonoxiden utredas. Om det misstänks självmord, så ska man aktivt leta efter ett självmordsbrev. (Kiiski 2009, s. 95–96.)

Dödsfall på grund av medicinsk vård eller vårdåtgärd ska utredas av polisen. Rättskyddet tryggas då dessa fall utreds av en objektiv myndighet. Med dödsfall på grund av vård eller vårdåtgärd menas att döden har inträffat under medicinsk vård och det är fråga om vårdpersonalens oaktsamhet eller okunskap. Det kan även vara möjligt att vårdpersonalens syfte har varit att ta livet av patienten. I sjukvården finns det risker som kan innefatta att patienten omkommer. Polisens uppgift är att utreda alla omständigheter om vården och dödsfallen. Det ligger även i vårdpersonalens intresse att få ärendet utrett. Läkaren ska underrätta polisen om de dödsfall som hänt på grund av en vårdåtgärd. I

sådana fall där den avlidnes anhöriga meddelar om att döden inträffat på grund av vårdåtgärder eller att vården har försummats, ska polisen utreda fallet. (Kiiski 2009, s. 97.)

3.12 Sammanfattning

Nästan alla poliser kommer i kontakt med avlidna personer under sin karriär, vilket innebär att varje polis måste ha kunskap om att undersöka avlidna. Det går inte alltid att veta hurdan fynd- eller händelseplatsen är och vad man möter. Det kan vara fråga om en naturlig död eller en brottsplats. Arbetssäkerheten ska under alla omständigheter tas i beaktande. (Kiiski, s.113.)

Förutom att polispatrullen måste behärska alla de åtgärder som ska vidtas på ett uppdrag där en avliden påträffas, måste patrullen känna igen de olika åtgärderna som ska utföras beroende på hurdan dödsfall det är fråga om. I viss mån är åtgärderna lika i alla dödsfall, men beroende på om det är fråga om en person som har drunknat, blivit skjuten eller hängtt sig, så är åtgärderna ändå lite olika. (Kiiski, s.113.)

Gällande varje dödsfall ska det skrivas en anmälan i polisens register. Om det finns misstanke om brott ska det skrivas en R-anmälan och en S-anmälan. Om det inte finns brottsmisstankar så skrivs en S-anmälan. Ärendet ska ändå utredas lika noggrant oberoende om det är en R- eller S-anmälan. (Kiiski, s.113.)

I en rättsmedicinsk dödsorsaksutredning som poliser leder, är rättsläkaren den viktigaste samarbetspartnern. Samarbetet måste fungera bra för att trygga en säker och pålitlig dödsorsaksutredning. I Finland är dödsorsaksutredningen på bra nivå. Varje enskild polis kan med sitt eget agerande upprätthålla och förbättra sina kunskaper inom dödsorsaksutredning, för att försäkra sig att nivån på dödsorsaksutredningen förblir hög. (Kiiski, s.114.)

4 Diskussion

Syftet med mitt lärdomsprov var att framställa svenskspråkigt utbildningsmaterial åt polisstuderande och utexaminerade poliser. Materialet har jag översatt från Kiiskis lärobok *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (Kiiski 2009), med hjälp av översättningsteorin ekvivalens och med en hermeneutisk inriktning.

Ämnet till mitt lärdomsprov valde jag på grund av att jag vill möjliggöra att svenskspråkiga studerande på Polisyrkeshögskolan i framtiden har svenskt utbildningsmaterial gällande dödsorsaksutredning. Då YH2021 behandlade dödsorsaksutredning, hölls en stor del av utbildningen på finska. Jag önskar att mitt lärdomsprov kommer att vara till nytta för både studerande och poliser ute i arbetslivet. Då det finns svenskspråkigt material, förbättras även polisens kommunikation och språkanvändning.

Språkliga rättigheter tryggas även i lag. Eftersom polisen är en myndighet som övervakar och tryggar att lagar följs, är det viktigt att även språkliga rättigheterna följs inom organisationen. Om man väljer att studera på svenska är det inte garanterat att man kan finska. Mer svenskspråkigt utbildningsmaterial är ett steg mot det bättre. Med hjälp av mitt lärdomsprov har svenskspråkiga studerande möjlighet att ta del av svenskspråkigt material om dödsorsaksutredning. Det kan bidra till att kunskapen inom dödsorsaksutredningen förbättras och kunderna får bättre service. Dödsfall berör alla vid något skede och det kan vara känsliga tillfällen för anhöriga. Om det finns yrkeskunniga poliser på plats, kan det ge tröst åt anhöriga. I dödsfall ska finkänslighetsprincipen beaktas och den betonas ytterligare då. Då polisen kan kommunicera klart, tydligt och på kundens modersmål, tryggas polisens, avlidnes och anhörigas rättssäkerhet.

Huvudkällan i mitt lärdomsprov *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (Kiiski 2009) är publicerad år 2009 och materialet kan anses vara föråldrat till en viss del. Enligt den utbildning som verkställs vid Polisyrkeshögskolan och den erfarenhet jag fått under praktiken, har varken åtgärderna och arbetsmetoderna ändrats från vad som beskrivs i huvudkällan. Fastän materialet är 14 år gammalt, är materialet fortfarande aktuellt med relevant information. Som vidare forskning kunde man granska på vilket sätt metoderna i dödsorsaksutredning har ändrats jämfört med metoderna som Kiiski beskriver i sin lärobok.

Det som väckte osäkerhet inom mig under lärdomsprovsprocessen var om jag utan utbildning inom översättning är rätt person att översätta material. Jag kommer från en tvåspråkig familj och anser att jag behärskar båda inhemska språken lika bra. Det kan finnas grammatikaliska fel i min översättning, men själva faktainnehållet och budskapet stämmer överens med originalkällan. Jag anser att då en polisstuderande framställer yrkesrelaterat material åt andra polisstuderanden, blir resultatet mer förståeligt än vad en översättare kunde bidra med. Översättningen var tidskrävande, dels på grund av att materialet var omfattande, dels på grund av yrkesterminologin.

Jag önskar även att mitt lärdomsprov kunde fungera som stöd åt utexaminerade poliser på polisnrättningarna. Fastän syftet med arbetet var att framställa utbildningsmaterial åt polisstuderanden, så kunde materialet likväl användas som repetition eller stöd för konstaplar i arbetslivet.

Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa (Kiiski 2009) innehåller medicinska synpunkter och under lärdomsprovsprocessen ansåg jag att det inte är min starka sida, eftersom jag inte har utbildning i ämnet. Trots det anser jag att jag har lyckats att framställa den väsentliga information som polisen bör veta och kunna gällande dödsfall.

Eftersom jag har i mitt lärdomsprov enbart fokuserat på första patrullens åtgärder och vad patrullen kan mötas av då de tar emot ett uppdrag som involverar dödsfall, finns det ändå mycket annat som är relaterat till dödsorsaksutredning. Frågor som uppstod under lärdomsprovsprocessen var bland annat vad som händer med S-anmälan i dödsorsaksutredning, hur utredningen framskrider, vem polisen samarbetar med under utredningen och hur själva utredningsprocessen sker konkret. Även frågor som att ska polisen höra någon under dödsorsaksutredningen och om det görs ett protokoll på dödsorsaksutredningen uppstod.

Då jag översatt väsentliga delar av *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa* (Kiiski 2009) från år 2009, så antar jag att det ändå skett några förändringar efter att boken har publicerats. Det skulle vara skäl att granska materialet för att få fram vilka åtgärder och metoder har förnyats sedan år 2009, med andra ord granska om materialet är föråldrat. Utifrån mina egna erfarenheter från arbetspraktiken samt det jag lärt mig under polisutbildningen är metoderna de samma som Kiiski beskriver i sin lärobok.

Ytterligare så undrade jag under lärdomsprovsprocessen hur samarbetet fungerar i praktiken mellan polisen och experter från hälsovården. Jag anser att det kunde sammanställas någon form av information av både polisen och hälsovården hur samarbetet sker i praktiken och på vilken nivå den är. Det kunde exempelvis göras som en intervjuforskning.

Det finns en hel del material inom polisorganisationen som kunde översättas från finska till svenska. I PATJA, som är polisens register där anmälningar skrivs, saknas exempelvis svenskspråkiga översättningar av vissa specificeringar. På Östra-Nylands Polisinrättning finns i skrivande stund inga

instruktioner för hur elektroniska förundersökningsprotokoll upprättas. Jag antar att det ytterligare finns en hel del material inom polisorganisationen som kunde översättas från finska till svenska.

REFERENSER

Donoghue, Marie-Emily & Hirvonen, Jasmiina 2023: *Kuolemansyyntutkinnan koulutusvideo ensipartiolle: vainajan ulkoinen tarkastus*. Tammerfors: Polisyreshögskolan.

Finlex. Finlands grundlag (731/1999)

Finlex. Förordning om utredande av dödsorsak (21.12.1973/948)

Finlex. Lag om Polisyreshögskolan (30.12.2013/1164)

Finlex. Lag om utredande av dödsorsak (1.6.1973/459)

Finlex. Polislag (872/2011)

Finlex, Språklag (6.6.2003/423)

Hatim, Basil & Munday, Jeremy 2019: *An advanced resource book for students*. Routledge.

Holmström, Christian & Snickars, Christoffer 2022: *RETU anvisning: En anvisning för polisens registreringssystem VITJA-RETU för svenskspråkiga polisstudenter i Finland*. Tammerfors: Polisyreshögskolan.

Institutet för de inhemska språken, läst 3.11.2023: <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/651>

Institutet för språk och folkminnen, läst 3.11.2023: <https://www.isof.se/nationella-minoritetsprak/finska/lar-dig-mer-om-finska-sprak-och-kulturen/finska-sprak>

Jordan, Sabina 2021: *Kvalitativa metoder. Forskningsintervjun & innehållsanalys*. Tammerfors: Polisyreshögskolan. Föreläsningmaterial.

Kiiski, Kimmo 2009: *Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa*. Tammerfors: Polisyreshögskolan.

Kivistö, Mikko 2020: *Vainajan ulkoisen tarkastuksen tekeminen - Poliisin tukidokumentti vainajan ulkoisen tarkastuksen tekemiseen*. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan.

Niskanen, Matti 2022: *Kuolemansyyntutkinta luonnollisissa kuolemantapauksissa Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen alueella*. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan.

Patel, Runa & Davidson, Bo 2019: *Forskningsmetodikens grunder - Att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (5. Uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Poliisi.fi, läst 15.10.2023: <https://poliisi.fi/sv/om-polisen>

Stat.fi, läst 23.7.2023: <https://www.stat.fi/tilasto/kuol>

Nieminen, Kati & Lähteenmäki, Noora 2021: *Empiirinen oikeustutkimus*. Helsingfors. Gaudeamus Oy.

Tolppanen, Tommy 2020: *POLO anvisning: En anvisning för polisens operativa blankettsystem POLO för svenskspråkiga studerande i Finland*. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan

Vesisenaho, Marketta 2010: *Poliisialan sanasto: Suomi-ruotsi-englanti*. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan.

Vetenskapsrådet 2002: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.